קנין הלכה

4



מראי מקומות

מס' 13

חודש שבט תשפ"ד

או"ח הלכות שבת

סימן שכח- של

קנין הלכה

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחיזוק ועידוד לימוד התורה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

סימן שכח

הקדמה לדיני רפואה בשבת

בפוסקים מבואר שבענין עשיית מלאכה בשבת לצורך רפואה יש להבחין בין דרגות שונות של חולי:

א] חולה שיש בו סכנה מחללים עליו את השבת אפילו במלאכות דאורייתא, ואפילו אין בו אלא ספק סכנה גם כן מחללים.

ב] חולה שאין בו סכנה, דהיינו שאין חשש סכנה לחייו אבל הוא בגדר חולה, וביארו הראשונים שזה באופן שמחמת החולי נפל החולה למשכב, או שחלה כל גופו, לא התירו לעשות מלאכה דאורייתא ע"י ישראל אבל מותר לעשותה ע"י נכרי. ולענין עשיית מלאכות דרבנן ע"י ישראל לצורך חולה זה נחלקו בו הראשונים, ופסק השו"ע [סעיף יז] שאין לעשות אלא ע"י שינוי.

ג] סכנת אבר, דהיינו שאין חשש סכנה לחייו אבל מחמת החולי עלול אחד מאבריו להנזק באופן שלא יוכל להשתמש בו, לא הותרו לעשות מלאכה דאורייתא ע"י ישראל, אבל מלאכות דרבנן הותרו, וכן מותר לומר לנכרי לעשות עבורו אף מלאכות גמורות.

ד] מקצת חולי הוא במקרה שהאדם לא נפל למשכב מחמת החולי וגם לא חלה כל גופו, אבל הוא סובל מחמת החולי, לא הותר אף לעשות מלאכות דרבנן ע"י ישראל, וגם לא מלאכות דאורייתא ע"י נכרי, אבל התירו לעשות מלאכות דרבנן ע"י נכרי.

ה] מיחוש, הוא במקרה שאין האדם סובל מחמת החולי אלא באופן קל, ובאופן זה לא התירו חכמים שום איסור ואף לא על ידי נכרי.

גזירת שחיקת סממנין

גזרו חכמים שלא יעשה אדם בשבת מעשה לצורך רפואה, מחשש שמא יכשל בעת הכנת הרפואה בשחיקת סממנין ויעבור על מלאכת טוחן. איסור זה הוא אף באופן שאין במעשהו שום מלאכה ממלאכות השבת, דמ"מ נאסר עצם מעשה הרפואה, ובכלל זה אסור לקחת תרופות בשבת.

וכתבו הפוסקים שיש להבחין בזה בין דרגות שונות של חולי, שאם הוא בדרגת חולה שאין בו סכנה כגון שנפל למשכב או שחולה כל גופו יש להקל לקחת, אך הסובל ממקצת חולי או מיחוש אסור בזה.

סעיף א

בסעיף זה מובא ענין מיחוש בעלמא שעבורו אין היתר לומר לנכרי אפילו באיסור דרבנן.

מלבד זה נתפרש בסעיף זה גזירת שחיקת סממנים, דגם מעשה אשר אין בו מלאכה דאורייתא או דרבנן, מ"מ גזרו חכמים שלא לעשות מעשה רפואה, שמא יבוא לשחוק הסממנים.

סעיף ב

משנה יומא דף כג. גמרא דף פד: ת"ר מפקחין עד רשות מבי"ד. דף פה. וכבר היו ר' ישמעאל עד ע"ב משנה.

מסקנת הגמרא היא שהמקור היותר ברור לדרשה של פיקוח נפש שדוחה שבת, הוא מהפסוק "וחי בהם" שדרשינן ולא שימות בהם.

עוד נתבאר שם בגמרא דמהך קרא ילפינן, דגם במקרה שספק הוא אם על ידי חילול שבת יציל את הנפש מחללין, ופירש"י [דף פה: ד"ה דשמואל] דהפסוק מתפרש וחי בהם, שיחיה בהם ודאי ולא שיבוא בעשייתה לידי ספק מיתה. <א>

סעיף ג

גמרא עבודה זרה דף כח. דאמר רב אדא עד ומייתי דמא מבי דרי.

קים להו לחז"ל דמכה של חלל הויא חולי שיש בו סכנה, ומבואר בגמ' שזה דוקא במכה שיש בחלל הגוף, אבל כאב בעלמא אינו בכלל זה, ולכן החושש בשיניו אסור לחלל את השבת, משא"כ בכאב חזק.
ועיין בביה"ל [ד"ה ודוקא] מה שכתב לענין כאיב ליה טובא באחד האברים הפנימיים.

עקירת שן

כתב הרמ"א שמי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו אומר לא"י להוציא, וכתב המג"א [ס"ק ג] דאיירי שחלה ממנו כל גופו, [ואפילו הכי לא התירו בישראל, דנהי דיש סכנה, מ"מ עקירת השן עצמה יש בה גם סכנה ואין היא בגדר רפואה ידועה], אבל בלא זה אין היתר, משום דהוצאת שן היא מלאכה דאורייתא מדין חובל.
הביה"ל [ד"ה ומצטער] תמה ע"ז דלכאורה אין כאן מלאכה דאורייתא כיון שהחבלה היא בזה שיוצא דם והוצאת הדם אינה נחוצה לרפואה, והו"ל פ"ר דלא איכפת ליה שבודאי אין בו איסור תורה.<ב>
ועיי"ש עוד בביה"ל שהביא מהגר"א [סימן שלא] שהמחלוקת של מקלקל בחבורה נאמרת גם לענין פ"ר דלא ניח"ל בחבורה, דלמ"ד מקלקל בחבורה חייב גם פ"ר דלא ניח"ל בחבורה חייב.

סעיף ד

בסעיף זה ישנם כמה נידונים:
א] בגמרא [ע"ז דף כח.] מובא שמכה של חלל אינה צריכה אומד, ומחללין עליה את השבת, ולכן במקום שנתקלקל אחד

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<א> תרופה נסיונית

המגן אברהם [ס"ק א] כתב דמה שמתירים לעשות רפואה צריכים שתהא רפואה ידועה או עפ"י מומחה, ולמד כן מהרמ"א [יו"ד סימן קנה ס"ג], והובאו דבריו במשנ"ב [ס"ק ה]. והפרי מגדים [א"א ס"ק א] תמה על המג"א דהא אף באופן שאין בו רפואה ידועה, מ"מ ספק נפשות להקל.
וכתב בדעת תורה [המהרש"ם] בשם שו"ת עטרת חכמים [בעל הברוך טעם] בחלק אבהע"ז [סוס"י ל] דהרמ"א הנ"ל מיירי באופן שהתרופה [לאכול שרץ] לא נאמרה מפי רופא אלא מנכרי שאינו רופא, ולכן לא רצו להתיר עפ"י דבריו כשאין זו תרופה ידועה, אבל כשרופא אומר לעשות דבר שהוא ספק רפואה הרי זה מותר, ואפילו כשיש ספק ספיקא, ספק בסכנה וספק ברפואה.
ועיין שמירת שבת כהלכתה [פרק מ סעיף מד] שכתב שמחללין שבת אפילו על דברים שהם בגדר נסיון רפואי, ולכאורה טעמו כמו שביארנו, דכל שהרופאים רואים זאת בגדר נסיון רפואי אין זו השערה בעלמא שאין לה בסיס, ולכן זה נכנס בגדר ספק פיקוח נפש ומחללין את השבת.

<ב> סכנה מחמת רפואה בזמננו

עיין בשמירת שבת כהלכתה [פרק לד הערה לו] שמה שכתב המשנ"ב [ס"ק יח] שלפעמים יש חשש סכנתא, אמר הגרש"ז זצ"ל שבזמננו שבקיאים בדרכי החיטוי ליכא שום חשש סכנה. ועיין ביאורים ומוספים 12.

מהאיברים הפנימיים מחמת מכה וכיו"ב מחללים עליה את השבת.

ב] אם יודעים באותו החולי שממתין אין מחללין, והיינו בין אם הרופא אומר שמכה של חלל זו אינה מסוכנת, ובין אם הוא אומר שאף שהמכה מסוכנת מ"מ אין שום סכנה אם ימתינו למוצאי שבת, אין מחללין.

והמשנ"ב [ס"ק ח] הביא את הפמ"ג [א"א ס"ק ב] שרק לענין מכה של חלל, אם הרופא אומר שאין בה סכנה שומעין לו ואין מחללין את השבת עבורה, משא"כ בחולי פרטי שחז"ל אמרו שהוא מסוכן כגון צפידנא, אין שומעין לרופא ומחללין בכל גווני.

ג] השו"ע נקט את לשון הרמב"ן דעושין לחולה שיש בו סכנה בשבת כל מה שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות. וכתב המגיד משנה [פ"ב הי"ד] דמשמע דעושין אף דברים שבמניעתם אין סכנה, ולכן מותר להבעיר מדורה כדי לחמם חולה שיש בו סכנה אף שאסור לחממו בבגדים.

ועיין בביאור הלכה [ד"ה כל] שהאריך להביא שיש בנידון זה מחלוקת הראשונים, וסיים דנכון להחמיר בזה באיסורי תורה, ולכן:

א. דבר שיש בו צורך הרבה לחולה שיש בו סכנה לכו"ע עושין, וכמו שהשעה"צ [ס"ק יא] הביא מהגמ' [יומא דף פד:] שמחממין לו חמין בין להשקותו ובין להברותו.

ב. דבר שיש בו צורך קצת וביום חול רגילים לעשותו לחולה, נכון להחמיר שלא לעשות מלאכה דאורייתא עבור זה, אבל לענין מלאכה דרבנן משמע מדברי המשנ"ב [ס"ק יד] דאפשר לסמוך על הרמב"ן [ואמירה לנכרי מותרת בזה לכל הדיעות].

אמנם הב"י סיים דאם ע"י פעולות החילול האלו יתחזקו איבריו, אין למנוע זאת אף במלאכה דאורייתא, משום דהוא חולה שיש בו סכנה.

סעיף ה

מכה שאינה של חלל אין מחללין בסתמא אלא שואלים בקי או את החולה, ואם הם חוששים בזה לספק סכנה מחללין את השבת.

סעיפים ו-ט

בשלשה סעיפים אלו יש כמה ציורים הנזכרים בגמ' דקים להו לחז"ל שיש בהם סכנה ומקורם בגמ' [ע"ז דף כח: יומא דף פד. ופסחים דף כה:].<ג> <ד>

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<ג>מכה שעל גב האצבעות

כל מכה שעל הגוף מבחוץ אין בה סכנת נפשות אא"כ יאמר שיש בה סכנת נפשות, ואמרו חז"ל [דף קט:] דמכה שע"ג גב היד או הרגל מחללין, וכ"כ השו"ע [ס"ו]. ועיין בערוה"ש [סעיף כה] שמפרש שע"ג גב היד או הרגל היינו היד והרגל שאחרי האצבע בצד של הצפרניים, וזה נחשב כמכה של חלל שמחללין עליה את השבת, ומשמע מדבריו שאם זה על גב האצבעות אין בזה סכנה, וכן כתב בקצות השלחן [סימן קלו הערה ב]. ועיין ביאורים ומוספים 23.

<ד>מום בעין

בספר שלחן שלמה [ס"ט הערה לח] מובא בענין אחד שנקרעה לו רשתית של עין אחת, והרופא אמר שכדי להציל את העין מעוורון צריך לטפל בבית חולים מיד, שהורה הגרש"ז זצ"ל דאף שלא היה שום זיהום וגם הפגיעה היתה רק בעין אחת, מ"מ כיון שחז"ל אמרו דשורייני דעינא בליבא תלו, מחללין ע"ז את השבת, אף שהרופאים של היום אומרים שאין בזה סכנה. ועיין ביאורים ומוספים 26.

סעיף י

המשנ"ב [ס"ק כה] הביא מהאיסור והיתר שמה שמאמינים לרופא לומר שחולי זה הוא סכנה הוא גם אם זה רופא נכרי, מכיון שהוא אומן.

כתה בשו"ע שיש מי שאומר שאין צריך מומחה שכל בני אדם חשובין מומחין קצת, ולכן אם ישראל שאינו רופא אומן אומר שיש לחלל עליו את השבת שומעין לו, דספק נפשות להקל.

אמנם כתב הביה"ל [ד"ה ויש מי שאומר] שמדברי הרמב"ם והטור לא משמע כן, ורק סומכים על רופא אומן, ולכן הסיק הביה"ל שאם אפשר לעשות את המלאכה ע"י נכרי יעשו כן, ורק במקום שאין נכרי יעשו כדברי השו"ע.

כתב הרמ"א שכל מה שמתירים זה רק בישראל שאינו רופא אומן, אבל בנכרי שאינו אומן אין סומכין עליו לחלל את השבת, והטעם בזה הוא כמו שכתב באיסור והיתר הארוך שמכיון שהנכרי לא מצווה על השבת לכן אין היא יקרה בעיניו ולא סמכינן עליו.[1]

עוד כתב הרמ"א שמי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה אין מחללין עליו את השבת כדי להצילו, וציין לסימן שו, ושם [סי"ד] כתוב שזה דוקא אם העבירה היא חד פעמית אזי אין מחללין שבת כדי למונעה, ואפילו אם יכפוהו לעבוד עבודה זרה דהא שבת נמי שקולה כעבודה זרה. והוסיף המשנ"ב [ס"ק לא] שאם הכפיה היה באחד מג' העבירות החמורות, והוא משער שהנאנס ימסור עצמו למיתה בשביל זה אפשר דצריך לחלל, דאומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך היכי דהלה לא פשע.

סעיף יא

גמרא יומא דף פד: מפני שספק נפשות עד אפילו ספק שבת אחרת.

המשנ"ב [ס"ק לב] כתב שמדובר באופן שההמתנה עד לערב עלולה להזיק לחולה, משא"כ אם ברור שלא תזיק.

סעיף יב

גמרא יומא דף פד: ואין עושין דברים הללו עד אבל מצטרפין לדעת אחרת.

איתא בגמרא שכשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה יש לעשות את זה ע"י גדולי ישראל, וכתב הבית יוסף שאין הכוונה דוקא לגדולים בחכמה אלא "גדול" לאפוקי קטנים, "ישראל" לאפוקי נכרים.

אמנם הרמב"ם [פ"ב ה"ג] כתב גדולי ישראל וחכמים, וכן בפירוש המשניות [פרק מפנין] כתב דאין עושין זאת ע"י עם הארץ, מכיון שהם עלולים להתרגל בחילול שבת ויבואו לעשות שלא במקום פיקוח נפש. והמשנ"ב [ס"ק לד] הביא את פירוש המשניות הזה לדינא, שכשיש שם במעמד זה חכמים מצוה לכתחילה לעשות החילול על ידיהם.

בטעם הא דעושין דוקא ע"י גדולים וישראל ולא ע"י קטנים או גויים מצינו שני ביאורים:

א) הרא"ש [פ"ח יומא סימן יד] כתב דחיישינן שמא יהא מקרה שהקטן לא יהיה מזומן ויבואו לחפש אחריו ויתמהמהו בהצלה.

ביאורים והערות

1. לפי הנ"ל נמצא שאין סומכין לחלל שבת על אמירת ישראל שאינו שומר שבת אלא אם הוא רופא. אמנם כתב בשמירת שבת כהלכתה [פל"ב ס"י] דאם לפי הענין ניכר שאינו אומר זאת מחמת שאין השבת יקרה בעיניו, סומכין עליו אם הוא מתמצא קצת ברפואה, דגם זה בכלל ספק פיקוח נפש.

ב) הר"ן [יומא דף ד: בדפי הרי"ף] כתב שהחשש הוא מפני הרואים שיטעו לחשוב שהיתר חילול שבת לפיקוח נפש אינו לכתחילה, ועלולים להמנע מלהציל כשלא יהיו קטנים.

בחלק השני של הברייתא שכתוב שאין אומרים יעשו דברים אלו על פי נשים או כותים, כתב הכסף משנה שהרמב"ם גרם עכו"ם במקום כותים.

בביאור חלק זה של הברייתא נחלקו הראשונים:

א. רש"י [יומא דף פד: ד"ה על פי נשים] כתב שהכוונה היא דאם נשים [או כותים] אומרים שיש בחולי פיקוח נפש אין מחללין על פיהם את השבת. [ולדבריו בבא זו אינה עוסקת בנידון של הרישא מי עושה את החילול].

ב. הרא"ש [פ"ח יומא סימן יב] הביא את גירסת הרי"ף, דהכוונה שאין עושין את החילול על פי נשים הוא מפני שמצטרפין לדעה אחרת, והיינו שהנשים יטעו ויסברו שיש בדבר עבירה ולכן אין האנשים עושין זאת אלא מטילין זאת עליהן, ועלולות להמנע מלעשות ויבוא לידי סכנה.

ג. הרמב"ם [פ"ב ה"ג] ביאר גם כהרי"ף, רק כתב טעם אחר שלא תהא שבת קלה בעיניהם.

<u>להלכה</u>: השו"ע העתיק את גוף הדין כפירוש הרי"ף והרמב"ם דמשתדלין שלא לעשות ע"י נכרים קטנים ונשים. והרמ"א הביא את דברי האור זרוע דאם אפשר יש לעשות ע"י נכרי, והמשנ"ב [ס"ק לו] הוסיף דה"ה ע"י קטנים, ללא דיחוי כלל עושין זאת, וכן המנהג. והמשנ"ב [ס"ק לז] הביא את דברי הט"ז שכתב דלאו מנהג ותיקין הוא, ויש לחשוש שמא הנכרי לא יזדרז כ"כ כמו הישראל.

<u>סעיף יד</u>

גמרא יומא דף פג. ת"ר מי שאחזו בולמוס עד ע"ב ומר סבר תרומה חמורה. רא"ש שם פ"ח סימן יד.

הראשונים נחלקו אם שבת דחויה או הותרה אצל פיקוח נפש:

א. דעת המהר"ם מרוטנבורג [מובא בראש יומא פ"ח סי' יד] דשבת הותרה אצל פיקו"נ.

ב. דעת הרמב"ם [פ"ב ה"א] והרשב"א [שו"ת ח"א סימן תרפט] והר"ן [ביצה דף ט: מדפי הרי"ף ד"ה מיהא] דשבת דחויה אצל פיקו"נ.

בביאור החילוק בין הותרה לדחויה מצאנו בגמ' יומא [דף ו:] לענין טומאת מת שנחלקו אמוראים אם הותרה או דחויה בציבור, וכתב שם רש"י [ד"ה דחויה] "דהיינו בקושי הותרה ולא היתר גמור הוא, וכל מה דמצינו לאהדורי מהדרינן שיעשה בטהרה".

<u>עשיית מלאכה לצורך הבאת מזון כשר לחולה</u>

בנידון חולה שיש בו סכנה שצריך לאכול בשר לרפואתו ואין לפנינו אלא בשר נבילה, כתבו הראשונים דעדיף לשחוט עבורו בהמה או עוף מאשר להאכילו בשר נבילה.

ונאמרו בזה טעמים חלוקים:

א] המהר"ם מרוטנבורג [הובא בראש הנ"ל] כתב דהטעם משום דשבת הותרה אצל פיקוח נפש, ולכן אף ששבת היא איסור

קנין הלכה

דסקילה ונבילה איסור דלאו, מ"מ עדיף לשחוט עבורו ולא להאכילו נבילה.[2]

ב] הראב"ד [מובא שם ברא"ש] כתב ששוחטין עבורו משום שאיסורי שבת כבר דחויים אצלו, כגון הבערה ובישול וחימום חמין, משא"כ איסור נבילה.

ג] הר"ן [יומא דף ד: בדפי הרי"ף ד"ה וגרסינן] כתב דהטעם הוא משום דבנבילה עובר על כל כזית וכזית, משא"כ בשבת עובר רק איסור אחד.[3]

ד] הרא"ש [שם] כתב ששוחטין עבורו משום שיש לחוש שהחולה יקוץ באכילת איסור ויפרוש מלאכול ויסתכן.

המשנ"ב [ס"ק לט] הביא את הטעמים הנ"ל ולא הכריע ביניהם. ולגבי חולה שאומר שאינו קץ באכילת נבילה כתב לעיין באחרונים, דלפי הטעם של הרא"ש לכאורה בכה"ג אין שוחטין עבורו, ולפי שאר הטעמים אפ"ה עדיף לשחוט עבורו מלהאכילו נבילה.

סעיף טו

גמרא מנחות דף סד. חולה שאמדוהו עד והבריא בראשונה.<ה>

סעיף טז

גמרא מנחות דף סד. בעי רבה חולה עד ע"ב והאי שלש מייתינן.

מלאכת התלישה עיקר איסורה משום תלישת הגרוגרות ולא משום חיתוך העוקץ, ולכן כאשר ישנם שני אפשרויות או לעשות ב' תלישות שבכל אחת מהן גרוגרת אחת, או לעשות תלישה אחת שיש בה ג' גרוגרות, נמצא שמבחינת כמות הגרוגרות הנתלשות יותר חמורה התלישה שתולש בה ג' גרוגרות, משום שתולש גרוגרת אחת שאינה נצרכת לחולה, ומאידך גיסא יש צד חומרא כאשר מרבה במעשי תלישה וחותך ב' פעמים גרוגרת אחת, ולכן הסתפקו בגמ' מה להעדיף, ופשטו דעדיף למעט במעשי התלישה אף אם מרבה בשיעור, מאשר להרבות בשיעור.

סעיף יז

גמרא דף קכט. כדרב עולא עד דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה. דף קמז: ואין מחזירין את השבר עד דף קמח.

ביאורים והערות

2. ויש שהקשו דכמו ששבת הותרה אצל פיקוח נפש גם איסור נבילה הותר, ושוב יקשה מאי חזית לחלל שבת ולא להאכילו נבילה. ונאמרו בזה באחרונים שני תירוצים:

א] יש שתירצו דאמנם גם שאר איסורים הותרו, אך עדיף לחלל עליו שבת כדי שהמאכלות אסורות לא יביאוהו לידי טמטום הנפש.

ב) ויש שתירצו שלדעת מהר"מ מרוטנבורג רק איסורי שבת שהם איסורי גברא הותרו אצל פיקו"נ, אבל איסורי מאכלות שהם איסורי חפצא לא הותרו אלא נדחו.

3. במקרה שיש חולה המאושפז בבית חולים של נכרים והרופאים מצווים עליו לאכול בשר, האם עדיף לנסוע בשבת במכונית ולהביא לו אוכל כשר או שיאכל נבילה, לכאורה הטעמים של המהר"ם מרוטנבורג והראב"ד והרא"ש קיימים, אבל לפי הר"ן בכה"ג עדיף להאכילו נבילה שהרי בנסיעה במכונית עושה מלאכת הבערה כמה וכמה פעמים, אבל מכיון שהמשנ"ב לא הכריע בדבר צ"ע בזה למעשה.

ליקוט תשובות האחרונים

<ה>טעה בספק פיקוח נפש

בשמירת שבת כהלכתה [פל"ב הערה כ] מובא מהגרש"ז זצ"ל דמכיון שאמרה התורה וחי בהם ולא שימות בהם, מסתבר דכל מה שעשה בשביל ספק פיקוח נפש אפילו אם נתברר שטעה, אינו חשיב כטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה, ופטור מחטאת דהכל כלול בקרא דוחי בהם.

הלכה מחזירין את השבר. גמרא כתובות דף ס. תניא אבי מרינוס עד לא גזרו רבנן. גמרא דף קלד. דתניא אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת.

מהגמרות הנ"ל מבואר דיש סתירה בדין עשיית מלאכה דרבנן לצורך חולה שאין בו סכנה, דיש מקרים שהתירו ויש מקרים שאסרו, ובראשונים מצינו בזה כמה וכמה שיטות והובאו בשו"ע.

השו"ע הכריע כדברי הסברא השלישית [וכ"כ הט"ז, המג"א, הגר"א והמשנ"ב ס"ק נז], והיא שיטת הרמב"ן אשר קבע כמה כללים בשאלה זו.[4]

א. אמירה לנכרי מותרת לצורך חולה שאין בו סכנה אף כשהנכרי עושה מלאכה גמורה, והמקור לזה מהגמ' [דף קכט.] הנ"ל.

ב. במקום סכנת אבר מותרת מלאכה דרבנן, והמקור לזה הוא מהגמ' [דף קמז:] דמחזירין את השבר. [והרמב"ן בתורת האדם הביא מקור נוסף לזה ממשמעות הגמ' בע"ז דף כח:].[5]

ג. מותר לעשות המלאכה דרבנן אם עושה זאת בשינוי כמשמעות הגמ' [כתובות דף ס.].

ד. אם הישראל בעצמו עושה שבות שלא בשינוי ואין בו סכנת אבר ה"ז אסור.[6]

סעיף יח

גמרא דף קכט. אמר רב יהודה אמר שמואל עד דגופאי עדיף לי. רש"י ד"ה הקיז דם וכ"ש חולה. [רמב"ם פ"כ הי"ד].

ביאורים והערות

אח"כ הוסיף, אבל החיי אדם הסיק שם שאם א"א בשינוי מותר שלא בשינוי, והמעיין בחיי אדם יראה שטעמו משום שסמך בזה על שיטת הר"ן שחלק על הרמב"ן והתיר לעשות שבות לחולה שאין בו סכנה אם א"א בשינוי. וצ"ע למה לא הביא המשנ"ב [סי"ז] את פסקו של החיי אדם, ויש שדנו לומר שאף שהחיי אדם אכן פסק להקל כאשר א"א בשינוי, מ"מ המשנ"ב לא פסק כן במקרה שיש איסור מלאכה דרבנן, ולא היקל אלא בפעולה של שחיקת סממנים שאין בה עצמה מלאכה דרבנן אלא שגזרו עליהן, ובזה התיר בלי שינוי כאשר א"א בשינוי, וצ"ע.

4. <u>תוספת עיון</u>

המשנ"ב [ס"ק נז] הביא את הכרעת הפוסקים כדעת הרמב"ן ולא הביא דיעה חולקת, ועיין לקמן [ס"ק קב] בדין מי שיש לו כאב שיניים ורוצה ליתן על השן דברים המרגיעים את הכאב, שאם כאיב ליה טובא עד שמצטער כל גופו ה"ז מותר, ובתנאי שיעשה בשינוי [וכדין שבות בשינוי שהתירו בסעיף יז].

5. אמנם במקרים רבים כאשר יש סכנת אבר ה"ז סכנה לכל הגוף, כגון אם עלול להתפתח זיהום, ובמקרים אלו מחללין אף באיסור תורה.

6. <u>תוספת עיון</u>

בטור ושו"ע מבואר שלא התירו לעשות מלאכה גמורה בשינוי עבור חולה שאין בו סכנה אלא רק שבות בשינוי, וכ"כ המג"א [ס"ק יד] והמשנ"ב [ס"ק נד].

ולכאורה הדבר צ"ע שהרי מקורו של הרמב"ן להתיר מלאכה בשינוי, הוא מהגמ' [כתובות דף ס.] שהתירו לגונח לינוק חלב מן הבהמה בשבת, והטעם משום דהוי כמפרק כלאחר יד, והרי לפי הרוב הראשונים חליבת בהמה בשבת אסורה מן התורה, ונמצא שהיונק מהבהמה עושה מלאכה גמורה ובשינוי, ולא שבות בשינוי, ואכן דעת הגר"ז [סימן שכא סי"ט] דגם מלאכה גמורה מותרת בשינוי, וכ"כ האגלי טל [מלאכת טוחן סי"ח] והתהלה לדוד [ס"ק כב].

אמנם השעה"צ [סימן תצו ס"ק ט] כתב ליישב זאת, וז"ל דהתם [גבי גונח] שאין דרכו של מפרק בכך, לא חשיבא מלאכה כלל, וגרע הרבה מסתם שינוי בעלמא עכ"ל, והיינו שישנם שני אופנים של שינוי:

א] יש שינוי שהוא שונה לחלוטין מהצורה הרגילה של המלאכה, ובזה התירו גם מלאכה גמורה בשינוי, כגון שחסרה כאן כל עיקר צורת המלאכה.

ב] יש שינוי שבו עיקר צורת המלאכה קיימת אלא שעושה בשינוי, ובזה לא התירו אלא שבות בשינוי.

הרמב"ם כתב שאין עושין מדורה לחולה, אבל להלכה כתב המשנ"ב [ס"ק סד] עפ"י הגר"א דאף שהרמב"ם התיר רק ליולדת, אך רש"י ורוב הפוסקים התירו לכל חולה שיש בו סכנה אם קר לו, ואם אפשר יעשה ע"י נכרי.

סעיף יט

מקור הדין הוא בב"י [סוף הסימן] שהביא בשם רבינו ירוחם שמצא מקור לזה מדברי הרמב"ם [פ"ב ה"י] וברשב"א [תורת הבית].

ויש בסעיף הזה חידוש, דאף שאכילת מאכלות האסורים מדרבנן לא הותרה לחולה שאין בו סכנה, אמנם דבר הנאסר משום בישולי נכרים התירו כאשר אין אפשרות לבשל לו ע"י ישראל. וכתב המשנ"ב [ס"ק סג] דהטעם שהקילו הוא משום שאין זה איסור הנאסר מחמת עצמו, אלא מחמת שמא יאכל עם הגוי ויתקרב אליו.

ונחלקו הרשב"א והרא"ה בדין זה:

א] הרשב"א כתב שהיתר זה הוא רק בשבת עצמה, אבל אחרי שבת אסור אפילו לחולה עצמו כיון שאפשר לבשל לו ע"י ישראל, וכן הכלים שנתבשלו בהם המאכל טעונים הכשר אחרי השבת.

ב] הרא"ה כתב דכיון שבזמן שנתבשל המאכל ע"י הגוי היה זה בהיתר ולא גזרו, לכן גם אחרי שבת מותר לאכול את המאכל, וגם לאדם בריא מותר מאכל זה וכ"ש שאין הכלים טעונים הכשר.

<u>להלכה</u>: הרמ"א [יו"ד סימן קיג סט"ז] פסק לקולא כהרא"ה, והט"ז ועוד אחרונים חלקו והחמירו כהרשב"א.

ובמשנ"ב מצינו סתירה שכאן [ס"ק סג] פסק כהרשב"א דאחרי השבת אסור גם לחולה לאכול מהתבשיל [ורק לענין הכשר הכלים הביא ב' שיטות, בתחילה כתב להכשיר ואח"כ כתב דיש מקילים בזה, וסיים דהסומך עליהם לענין הכלים לא הפסיד], ואילו בסימן שיח [ס"ק יד] כתב דמה שבישל הנכרי עבור חולה בשבת מותר אף במוצ"ש, דהיינו כדברי הרא"ה.

ובשמירת שבת כהלכתה [פרק לח הערה מז] הביא משו"ת זכרון יהודה [סימן יג] שכתב לחלק, דבסימן שיח איירי בחולה שיש בו סכנה דאינו שכיח כ"כ שנכרי יבשל עבורו שהרי שרי גם בישראל, וכיון דלא שכיח לא גזרו משום בישולי נכרים אף למוצ"ש, משא"כ כאן איירי בחולה שאין בו סכנה דשכיח טפי שיבשל נכרי עבורו שהרי לישראל אסור לעשות זאת, ולכן אסרו במוצ"ש לאכול מהמאכלים שבישל הנכרי, וחילוק זה מובא גם בספר מעשה איש בשם החזו"א.

סעיף כ

גמרא דף קח: כי הא דרבין עד הי מאבוה הי מלוי.

בסעיף זה נאמרו ב' יסודות:

א. גזירת שחיקת סממנים, שחכמים גזרו שלא יעשה אדם בשבת מעשה לצורך רפואה מחשש שמא יבשל בעת הכנת הרפואה בשחיקת הסממנים ויעבור על איסור טוחן. איסור זה הוא אף באופן שאין במעשהו שום מלאכה ממלאכות השבת, וגם עושה זאת שלא בסממנים כגון ביין, מ"מ נאסר עצם מעשה הרפואה.

ב. אם עושה מעשה שגם דרך בריאים לעשותו ולא ניכר מעשהו כמעשה רפואה הרי זה מותר, וכגון בזמן הגמרא שהיו רגילים לרחוץ ביין, ובתנאי שלא יפתח ויעצום עיניו שאז ניכר שעושה לשם רפואה.

סעיף כא

גמרא דף קח: אמר מר עוקבא עד שרא מר שמואל. רש"י ד"ה ונותן ע"ג עיניו. תוס' דף יח. ד"ה ומתרפאת. רא"ש פ"א סימן לג.

הראשונים נחלקו בביאור המימרא דשריית קילורין.

א] לפי רש"י נאמר כאן היתר מחודש בענייני גזירת שחיקת סממנין, דאף שאין בזה היתר דמעשה בריאים, שהרי אינו רוחץ ביין אלא בקילורין מ"מ התירו, והטעם משום דהאדם עצמו היודע שהוא רוחץ בקילור לא יבוא להכשל בשחיקת סממנים הואיל ויש לו היכר, שהצריכוהו לשרות הקילורין במים מערב שבת, ולגבי אחרים שאינם יודעים ששרה מערב שבת, הם אינם יודעים שרוחץ בקילור, דנראה הוא כרוחץ ביין, וכעין זה כתבו תוס' ישנים [דף יח].[7]

ב] תוספות [דף יח. ד"ה ומתרפאת] כתבו דמיירי באדם בריא שאינו רוחץ בתוך עינו אלא תחת עינו ולתענוג, ואין זה שייך בכלל לגזירת שחיקת סממנים. ולפי דבריהם אין לכאורה מקור להיתר מחודש הנ"ל בעניני רפואה.

<u>להלכה</u>: הטור העתיק כדברי רש"י, והמג"א ציין לשיטת תוס'. אולם הגר"ז והמשנ"ב [ס"ק סט] העתיקו כדברי רש"י ולא הזכירו את שיטת תוס'.<u><ו></u>

סעיף כב

גמרא דף נג: ת"ש סכין ומפרכסין עד ומשום תענוג. גמרא דף קלד: גופא אמר רב עד ויורד למכה.

גם בסעיף הזה שורש ההיתר הוא משום שהוא מעשה בריאים, ואין מוכח שעושהו לרפואה. [ולכן כתב המשנ"ב (סק"ע) דבזמננו, שאין דרך הבריאים לסוך הרי זה אסור].

עוד כתב המשנ"ב דמסתבר דבגמר המכה כאשר אין צער ורק עושה לתענוג, אין איסור אף בזמנינו שאין זה מעשה בריאים, ונראה דטעמו משום דאין כאן מעשה רפואה ורק מעשה תענוג ומה בכך שאין זה דרך הבריאים.<u><ז></u>

היתר נוסף שנזכר בסעיף זה הוא אם נותן חוץ למכה והשמן שותת ויורד לתוכה, דבזה לא מוכחא מילתא שעושה לרפואה,

ביאורים והערות

7. הרא"ש [פ"א סימן לג] כתב ביתר פשיטות, דכיון דנראה כרוחץ לכן אין בזה גזירת שחיקת סממנים.

ליקוט תשובות האחרונים

<u><ו> תרופה הנשרית במשקה</u>

בשו"ת אגרות משה [ח"ב סימן פו] כתב שכל ההיתר הנ"ל נאמר דוקא בתרופה שרגילים להכינה ע"י שרייה במשקה, שפעולת ההשרייה מער"ש נחשבת התחלה של לקיחת התרופה. ולפי זה אין היתר לקחת תרופה אחרת שאין רגילים להכינה ע"י שרייה ולהבליעה במשקה. אמנם הגרש"ז זצ"ל כתב [שש"כ פל"ד הערה כז] שלא התירו כששורה הקילורין בע"ש רק מפני שבדרך כלל אין רגילין ע"י שרייה, ולכן ליכא למיגזר לגבי דידיה כיון שהוא יודע שמשנה מן הרגיל [כמו"ש בתו"י שבת יח. על תוס' ד"ה ומתרפאת], משא"כ אם רגילים תמיד בהכי ליכא כלל שינוי לגבי דידיה.

<u><ז> סיכת שמן על שפתיים יבשות</u>

בארחות שבת [פי"ז ס"כ והערה לד] כתב דלפי"ז נראה שאדם שיש לו יובש בשפתיים או בכפות הידיים מותר לסוך אותם בשמן, אף שאין רגילות בזמנינו לסוך בשמן, אך אם אין זה יובש בעלמא אלא יש פצעים או מיחוש ה"ז אסור, דבכה"ג הוי טיפול במיחוש, ויש בזה גזירת שחיקת סממנים.

כתב המשנ"ב [ס"ק עז] שאף שבמדינותינו שאין דרך הבריאים לסוך, נאמר היתר זה [של נתינה חוץ למכה].

סעיפים כג, כד

גמרא דף קלד: תנו רבנן נותנים ע"ג המכה עד הני כתיתין מסו.

נתינת תחבושת ללא תרופה ע"ג המכה כדי לשומרה שלא תיסרוט מותרת, דאין זה מעשה רפואה.

סעיפים כה, כו

משנה עירובין דף קב: מחזירין רטייה עד המשנה הבאה.

הראשונים הקשו דבמשנה הנ"ל אסרו להחזיר רטייה במדינה, ואילו בברייתא [שם בגמ'] התירו חכמים, ונאמרו בזה כמה תירוצים:

א] רש"י [ד"ה רטיה שפרשה] כתב לחלק בין אם הסיר בידיים את הרטייה שבזה גזרו ואסרו, ובין אם נפלה מעצמה שבזה לא אסרו להחזיר. [וכתב הבעה"מ הטעם משום דהוי מילתא דלא שכיחא ולא גזרו בה].

ב] הבעל המאור כתב דהמשנה איירי כשנפלו ע"ג הקרקע, והברייתא איירי בנפלה ע"ג כלי.

ממחלוקת זו נובע הנידון המובא במשנ"ב [ס"ק פב] אם ההיתר הוא גם כשהסיר בידיים ונתן ע"ג כלי, וכתב המשנ"ב דאפשר שאם הסיר ע"מ לתקן יש לסמוך ולהקל.

בנידון זה של החזרת רטייה מבואר בראשונים שיש מקום לדון מצד ב' חששות:

א. גזירה שמא ימרח את הרטייה.

ב. גזירת שחיקת סממנים, שזה שייכת לכל מיני תרופות ולאו דוקא במשחה ששייך למרחה.

שיטת רש"י [שם] שאין לחוש בנידון זה לגזירת שחיקת סממנין כיון שאינו נותן תרופה חדשה שלא היתה עליו מבעוד יום אלא מחזיר את הרטייה הישנה למקומה. ובתום' שם הובאו דברי הר"ר יוסף שכתב דטעם האיסור משום שחיקת סממנין.

<u>להלכה</u>: הפוסקים נקטו כדברי רש"י, ולפי זה כל תרופה שאיננה משחה אין איסור להחזירה אף אם נפלה על גבי קרקע או שהסירה במתכוין.[8]

דין נוסף מובא במשנ"ב [ס"ק פה] בשם הפמ"ג, דאין ליתן אפר מקלה ע"ג מכה אלא בשינוי, אף אם מדובר באדם שחלה כל גופו והרי הוא בגדר חולה שאין בו סכנה. והטעם משום דגם לחולה שאב"ס אין לעשות שבות אלא בשינוי.

דין זה צריך ביאור מכיון שלעיל [סעיף יז] מבואר ברמ"א דלצורך חולה לא גזרו גזירת שחיקת סממנים, וא"כ למה לא יתנו לצורך החולה אפר מקלה ע"ג המכה בלי שינוי, ועיין מש"כ לקמן [סל"ז].

סעיף כז

בסעיף זה מבואר דאם המכה נתרפאה אין איסור ליתן עליה רטייה [תרופה], דכיון שכבר נתרפאה המכה אינו בהול כ"כ, ואין בנתינת תרופה זו גזירת שחיקת סממנים.

ביאורים והערות

8. דין נוסף שהתחדש בסעיף זה הוא שמותר להניח רטייה ע"י נכרי אף בתחילה שלא היתה על גביו מערב שבת, ומיירי באדם שהוא קצת חולה, וטעם ההיתר משום דהוי שבות דשבות במקום קצת חולי, [אבל במיחוש בעלמא אסור כמו שהביא המשנ"ב (ס"ק פג)].

סעיף כח

גמרא דף קז. אמר שמואל עד ליטול בה את הקוץ. דף קז: איכא דמתני עד משאצל"ג פטור עליה.

האיסור של עשיית פה למכה כדרך הרופאים, כתב רש"י [דף קז ד"ה חייב] דהוא משום בונה או מכה בפטיש.
ובטעם ההיתר כאשר אינו מתכוין לעשות פה, רק להוציא ליחה אף שבפועל נעשה פתח, מצינו כמה טעמים:
א] בגמ' [דף קז:] איתא דאתיא כר"ש דאמר משאצל"ג פטור, ומשום צערא התירו לעשות זאת לכתחילה. ועיי"ש בתוס' [דף קז. ד"ה וממאי].
ב] הרמב"ם [פ"א ה"ז] כתב דמשאצל"ג חייב, ואפ"ה פסק [פ"י הי"ז] את הדין של מפים מורסא. וכתב המגיד משנה דלפי שיטתו צ"ל דכאשר עושה להוציא ליחה אין זה גמר מלאכה.
ג] המגיד משנה הביא בשם ספר הבתים דכיון שאין כוונתו לפתח רק להוציא ליחה אין זו מלאכה. והשעה"צ [ס"ק סז] ביאר כוונתו שזה כעין מש"כ המ"מ בדין מצרף, דכאשר אין כוונתו לצרף אין כאן חשיבות מלאכה כלל, וה"ז כעין קטימת קיסם מענף עץ, שאם אין כוונתו לחצוץ שיניו, אין כאן חשיבות מלאכה להקרא מכה בפטיש.
המשנ"ב [ס"ק פח] כתב דמותר להוציא קוץ בשבת ע"י מחט, והשעה"צ [ס"ק סג] הוסיף שזה אף באופן שהוא פ"ר שיצא דם ונמצא חובל, מ"מ משום צערא התירו כמו במפים מורסא.
המקור לדין זה הוא מהגמ' [דף קז.] שהביאה מקור להיתר של מפים מורסא מהדין של הוצאת קוץ דמותר.

סעיף כט

גמרא דף קט. ואמר מר עוקבא עד ומחללין עליה את השבת.

בגמ' מבואר שמותר ליתן יין ע"ג המכה כדי להעמיד את הדם, דזה אינו בכלל רפואה, משא"כ ליתן חומץ שהוא חזק וגם רפואה אסור.

סעיף ל

משנה דף קמז.

המשנ"ב [ס"ק צד] ציין למש"כ לקמן [ס"ק קמה] דבספר שולחן עצי שיטים העמיד את הסעיף הזה באופן שהעצם לא נשמט לגמרי ממקומו, משא"כ אם נשמט לגמרי מהפרק ה"ז סכנת אבר ומותר להחזירו. ועיי"ש שכתב דאף לדעת המג"א שאסר זאת, מ"מ אם הרופא אומר שיש בזה סכנת אבר מותר להחזיר.<ח>

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<ח>החזרת עצם שיצא הממקומה

בשו"ת שבט הלוי [ח"ח סימן פ] הביא מהאליהו רבה שהוכיח ממשמעות ספר הרוקח שהשעה"צ ציין [ס"ק קה] דמשמע איפכא, דאם יצא העצם קצת ממקומו שרי להחזירה, משא"כ ביצא הרבה אסור משום דהוי כבונה.
עוד הביא מהדע"ת בשם הלבושי שרד [פתיחה להלכות טריפות העצמות] שנקט שעצם שיצא ממקומו לגמרי הוי כנשבר. והוסיף השבה"ל דאף שהאחרונים חלקו על הלבושי שרד לענין טריפות, מ"מ לענין דיני שבת לא חלקו.

קנין הלכה

סעיף לא

גמרא דף צד: תניא ר"ש בן אלעזר עד ומצערות אותו.

ההיתר הנזכר בגמ' דבמקום צער כשפירשו כלפי מעלה מותר להסירן ביד, מקורו הוא מזה דלאו אורחיה להסיר צפרנים וציצים של עור ביד אלא בכלי. וכתב הביה"ל [סימן שיח ס"ב סוד"ה יבלת] דקצוות עור אשר דרך בני אדם להסירם ביד כגון בשפתיים, אין זה שינוי ואין להתיר גם במקום צער.
מה שמבואר בברייתא ובשו"ע דבכלי חייב, האריך בזה הביה"ל [סימן שמ ס"א ד"ה חייב], דתוס' כתבו דגזיזת צפרנים וציצי עור הויא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולפי"ז למאי דקיי"ל כר"ש [לדעת רוב הפוסקים פרט לרמב"ם] אין כאן חיוב, ועיי"ש במה שהביא מהרמב"ן ומריב"ש.<ט>

סעיף לב

משנה דף קיא. גמרא ברכות דף לו. דתניא החושש עד ובולע.

שורש הדינים בסעיף זה הוא גזירת היסוד הנזכר כמה פעמים לעיל, דמעשה אשר גם הבריאים עושים אין בו משום גזירת שחיקת סממנים אף אם עושה אותו לרפואה, משא"כ אם עושה אותו באופן שונה ממעשה הבריאים.
עיין משנ"ב [ס"ק קב] שכתב דאף באופן דכאיב ליה טובא וחלה כל גופו, מ"מ אין ליתן דברים המרפאים אלא בשינוי, והיינו כדין שבות בשינוי, ואח"כ הביא את דברי החיי אדם שכתב דאם אי אפשר בשינוי רשאי לעשות בלי שינוי.
[ועיין מש"כ לעיל סעיף יז בתוספת עיון].

סעיף לג

גמרא כתובות דף ס. [הובא לעיל סי"ז] גמרא יבמות דף קיד. אבא שאול אומר עד לא גזרו בו רבנן.

מהמג' כתובות הנ"ל ייסד הרמב"ן בספר תורת האדם את ההיתר של שבות בשינוי לצורך חולה שאין בו סכנה. [ועיין מש"כ לעיל סי"ז בתוספת עיון].
בגמ' יבמות [דף קיד.] מבואר דהתירו לינק ביו"ט משום צער, וביארו תוס' שם [ד"ה שבת] דהיינו צער רעב, ובשבת לא התירו משום צער רעב.

סעיפים לד, לה

בנידון הוצאת חלב מאשה שלא בדרך יניקה אלא לתוך כלי, עיין שעה"צ [ס"ק פא] שמביא דמשמע מהתו"ש שאין זה אלא מפרק כלאחר יד, הואיל ודרך הוצאת חלב אשה הוא ע"י יניקה.
וכתב השעה"צ דזה אינו, דבתוס' [דף קלה. ד"ה מפני] מבואר שאין זה בגדר מלאכה כלאחר יד, שהרי תוס' כתבו להקל

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<ט> צפורן שנתלשה

עיין בארחות שבת [פי"ז הערה ח] שהביא ממשמעות המאירי [דף צד:] שכתב דמה שנאמר בגמ' דדוקא פרשו כלפי מעלה שרי היינו רק בציצין של עור אבל בצפרניים אין נפקא מינא בזה, ולכן המחלוקת בין רש"י ור"ת בביאור התיבות "כלפי מעלה" אינה קיימת בצפרנים, ולכן לגבי צפרנים אפשר להקל כל שפירשו רובן, וכ"כ הקצות השלחן [סימן תמג בדי השלחן סק"ג], ויש חולקין בזה.

לאשה להוציא חלב מדדיה אעפ"י שזוהי שבות חמורה של מלאכה שאינה צריכה לגופה, דבמקום צער הקלו כמו במפים מורסא, ואת"ל דהוי כלאח"י פשיטא טפי דיש להקל.
ומעתה תמה השעה"צ על הדין המבואר כאן דמותר לאשה לקלח מהחלב לתוך פי התינוק כדי שיתחיל לינוק, דלמה התירו מלאכה דאורייתא לשם כך, וסיים דאולי הוא בכלל סכנה אם לא ינק, ועם כל זה צ"ע.

סעיף לו

בסעיף זה מבואר דאף שלעיסת מצטיכי מרפאה ולכן אין לועסין אותו, מ"מ אם אין לו חולי ומיחוש כלל ורק עושה זאת לריח הפה שרי, דבשבילו אינו רפואה ואין לחוש בזה משום שחיקת סממנים.

סעיף לו

משנה דף קטו:

בסעיף זה ישנם כמה נידונים:
א] מאכל בריאים מותר אפילו אם כוונתו לרפואה ואפילו אם מוכחא מילתא שעושה כן לרפואה, דסו"ס מעשה אכילה הוא ולא מעשה רפואה.
ב] כל שאינו בגדר מאכל בריאים יש בזה כמה אפשרויות:

א. אם עושה זאת לרפואה אסור מחמת גזירת שחיקת סממנים.
ב. אם אין לו שום מיחוש ואכלו לרעבו או לצמאו, מותר דאין כאן רפואה כלל.
ג. אם אין לו שום מיחוש אך אוכלו לרפואה דהיינו לחזק את מזגו, כתב המשנ"ב [ס"ק קכ] בשם המג"א דאסור.
ד. אם יש לו מיחוש אך הוא אוכלו לרעבו או לצמאו ולא בכוונת רפואה, כתב המשנ"ב [ס"ק קיט] שהא"ר דייק מהטור לאסור בזה, שמא יאמרו לעשות זאת לרפואה. ובביה"ל [ד"ה אבל] האריך לומר שיש בזה מחלוקת ראשונים, ולמעשה הניח בצ"ע.
ה. אם נפל למשכב, כתב הרמ"א דשרי. וכתב המשנ"ב [ס"ק קכא] בשם הרדב"ז דהטעם הוא משום שמשמעות הראשונים היא דגזירת שחיקת סממנים לא נאמרה אלא באדם שסובל ממיחוש, ולא באדם שנפל למשכב והוא בגדר חולה.<u><יי></u>

ולפי זה יש בנידון זה ג דרגות:

א. בעל מיחוש גזרו בו גזירת שחיקת סממנים.
ב. חולה שאין בו סכנה לא גזרו בו ואסור לעשות עבורו מלאכות דאורייתא, ולגבי מלאכות דרבנן עיין לעיל [סי"ז].
ג. חולה שיש בו סכנה מותר בכל המלאכות.

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<u><יי> חולה שנפל למשכב</u>

בשונה הלכות [הוספות להוצאה שנייה] תמה דאם אכן נקטינן דלא גזרו גזירת שחיקת סממנים למי שנפל למשכב, א"כ למה לעיל [ס"ק פה וס"ק קב] ולקמן [ס"ק קל וס"ק קנ] הצריך המשנ"ב לעשות את מעשה הרפואה בשינוי, והרי מיירי במעשה רפואה שאין בהם איסור מלאכה, וא"כ יש להתירם בלי שינוי.
וכתב די"ל שלא סמך המשנ"ב על הוראה זו אלא בתרופות הניתנות דרך אכילה ושתייה, אבל בשאר מעשי רפואה כגון נתינת אפר מקלה ע"ג מכה וכיוצ"ב בעינן שינוי, ואם א"א בשינוי אז היקל [ס"ק קב] אף בלי שינוי.

ועיין בביה"ל [ד"ה וכן] שהאריך בנידון זה, והביא משמעות כמה ראשונים שחולקים וסוברים דכל שאין בו סכנה גזרו בו גזירת שחיקת סממנים אף אם הוא חולה.[9]

כתב המג"א [ס"ק מג] דאדם בריא הלוקח תרופה ואוכל מאכל תרופה שאינו מאכל בריאים, אסור אם עושה זאת למטרת רפואה, וכתב הפמ"ג דהיינו אם עושה זאת ע"מ לשמור את מזגו שלא יחלש, והמשנ"ב [ס"ק קכ] הביאו בלשון שעושה זאת כדי לחזק מזגו.<u><יא></u>

<u>סעיף לח</u>

שורש ההיתר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה כדי להנעים את הקול הוא בכך שאין זו רפואה בכלל, ולא גזרו בזה משום שחיקת סממנים.

<u>סעיף לט</u>

משנה דף קמז. גמרא ע"ב ואין עושין עד מפני הפסד אוכלין.

בטעם האיסור לגרום הקאה בסם, כתב רש"י [דף קמז: ד"ה אלא] דהוא משום דדמי לרפואה ויש בזה גזירת שחיקת סממנים,[10] וכ"כ הרמב"ם [פכ"א הל"א]. ולכאורה טעם ההיתר לעשות בזה ביד, הוא משום דאז אין זה נראה כטיפול רפואי רק כהוצאת אוכל בידו.

<u>סעיף מ</u>

גמ' דף סו: אמר אבין בר הונא עד סחופי כסא אטיבורי בשבתא שפיר דמי.

עיין במשנ"ב [ס"ק קכה, קכו] שמבואר שנתינת כוס עם הבל או חרסים חמים ע"ג בטנו של החש בבטנו, אינם נחשבים כטיפול רפואי ואין בזה גזירת שחיקת סממנים. ועיין לעיל [סימן שכו סעיף ו] ברמ"א שהתיר להחם בגד וליתנו ע"ג

ביאורים והערות

9. <u>תוספת עיון</u>

הביה"ל כתב דממשמעות הגמ' בכמה מקומות מבואר דאסור לחולה שאין בו סכנה לקחת תרופות. וכתב הביה"ל דעיקר המקור בגמ' לדעת המקילים הוא במה שאמרו כל צרכי חולה נעשים ע"י נכרי בשבת, ומשמע שזה כולל מקרה שנכרי הכין תרופה או שחק סממנים וכיוצ"ב, וא"כ מתבאר שמותר לחולה לקחת את התרופה.

וכתב עוד דהפוסקים האוסרים בנידון זה יתרצו דהתם שאני דכיון שלא הותר לישראל להכין את התרופה, ורק העכו"ם מכינה, [והוסיף הביה"ל דגם העכו"ם מושיט לו אותה], א"כ יש לו היכר ולא יבוא לשחוק סממנים ולכן התירו.

ובדברים אלו תתבאר כוונת המשנ"ב [ס"ק קכא] שכתב דמשמע מהרמ"א שמותר לחולה לאכול לרפואה מאכלים שאינם מאכלי בריאים, וא"צ שיהא הנכרי מושיט לו, והיינו דהרמ"א היקל ולא הצריך היכר [כפי שמצריכים האוסרים לחולה שאין בו סכנה לקחת תרופות].

10. רע"א [גליון הש"ס] ציין לרש"י [דף קכג: ד"ה אפיקטויזין] שכתב דאין הטעם משום גזירת שחיקת סממנים דהא לא עביד לרפואה, אלא משום תיקון גברא.

ליקוט תשובות האחרונים

<u><יא> כדורי ויטמינים</u>

עפ"י דברי המג"א הנ"ל שהעתיקו המשנ"ב, כתב בשמירת שבת כהלכתה [פל"ד הערה פו] בשם הגרש"ז זצ"ל דאין לקחת כדורי ויטמינים כדי לשפר את מצב בריאותו, וכתב זאת אף באדם בריא שאינו סובל משום חולשה.

והוסיף עוד שם בשם הגרש"ז זצ"ל שכל זה דוקא אם לוקח את הויטמינים כתחליף למיני מזון כי אז ה"ז חשיב מאכל, אבל לא כשלוקח אותם לחיזוק מזגו.

ובשו"ת אגרות משה [או"ח ח"ג סימן נד] האריך לתמוה על המג"א הנ"ל, וכתב דאין לאסור לקיחת הויטמינים אלא לאדם הסובל חולשה ולא באדם בריא שאינו סובל מחולשה. ועיין ביאורים ומוספים 104

בטנו, וכתב המשנ"ב [שם סק"כ] הטעם משום שאינו ניכר כ"כ שהוא לרפואה [ועיין מה שהבאנו שם לענין בקבוק גומי שממלאין במים חמים].

סעיף מא

גמרא דף סו: ואמר אבין עד חמריה דפלניא בר פלניתא.

עיין משנ"ב [ס"ק קכז] דשורש ההיתר הוא, משום דהפגת שכרות אינה בגדר מעשה רפואה כלל.

סעיף מב

משנה דף קמז.

בטעם האיסור להתעמל נחלקו הראשונים:

א. רש"י [ד"ה אבל וד"ה לא] ביאר דהתעמלות היינו שפשוף הגוף בכח, וטעם האיסור הוא משום עובדין דחול.

ב. הרמב"ם [פכ"א הכ"ח] ביאר דענין ההתעמלות הוא שעושה פעולות כדי לייגע את עצמו עד שיזיע, כגון שמהלך עד שמזיע או שדורסין על גופו בכח עד שיזיע, וטעם האיסור הוא משום דהוי מעשה רפואה, ויש לגזור בו משום שחיקת סממנים.

השו"ע העתיק את שיטת הרמב"ם, והביה"ל [ד"ה כדי] הביא מהא"ר שהעיקר כהרמב"ם.[11]

סעיף מג

מקור הדין הוא ברמב"ם [פכ"א הל"א] ומתחדשת בו קולא בגזירת שחיקת סממנים, דפעולה של טיפול רפואי אשר אי אפשר כלל לעשותה בסממנים אין לגזור בה משום טחינת הסממנים, אמנם אכתי היו צריכים לאוסרה משום עבדין דחול, וע"ז הוסיף הרמב"ם דאם הוא במקום צער אין לחוש לעובדין דחול.<u><יב></u>

ביאורים והערות

11. בימינו אין מטרת המתעמלין להגיע לזיעה, וא"כ אין בזה לכאורה איסור משום מעשה רפואה, מ"מ נראה דזה לא עדיף מהמבואר לעיל במשנ"ב [סימן שא ס"ק ז] דאין לרוץ ע"מ להתחמם לרפואה, ואפילו בהליכה נחלקו שם המג"א והא"ר, עיי"ש במשנ"ב ושעה"צ [סק"ט], וכ"ש שאין להתעמל למטרת רפואה או לחזק מזגו.

מה שכתב הביה"ל דהעיקר כהרמב"ם, היינו לאפוקי מהא דאיתא בסימן הקודם [ס"ב] כאשר משפשף גופו להנאתו, דלרש"י אסור משום עובדין דחול, ובזה נקט הביה"ל דלהלכה יש להקל בזה, אבל במשפשף בגופו לצורך בריאות ה"ז אסור אם מוכחא מילתא, שהרי זה לא עדיף מריצה והליכה הנ"ל דאסור.

ועיין בשמירת שבת כהלכתה [פט"ז הערה קו] שהגרש"ז זצ"ל נקט דאם נהנה מההתעמלות עצמה י"ל דשרי, ודימה זאת למש"כ לעיל [סימן שא ס"ה] שהתירו לבחורים המתענגים בקפיצתם וריצתם לרוץ ולקפוץ.

ליקוט תשובות האחרונים

<u><יב> פלטה ליישור שיניים</u>

עיין שמירת שבת כהלכתה [פל"ד הערה קיג] שכתב בשם הגרש"ז זצ"ל שמותר ללבוש פלטה ליישור שיניים בשבת, מכיון שלא שייך בו שחיקת סממנים, ובפרט שהיישור לא נעשה מיד אלא במשך זמן ארוך ואין התיקון ניכר מיד, ולכן גם אין בזה עובדין דחול.

סעיף מד

גמרא דף קט. ת"ר רוחצין עד ע"ב הא דלא אשתרי.

שורש הדין שבסעיף זה הוא דשרי לרחוץ במים מלוחים אף בכוונת רפואה, כיון שגם דרך הבריאים בכך ולא מוכחא מילתא דעביד לרפואה.

אמנם יש להעיר בזה בתרתי:

א. אסור לשחות בים [כמבואר לקמן סימן שלט ס"ב], והיינו כשעוקר גם רגליו שיש בזה גזירה שמא יעשה חבית של שייטין.

ב. נהגו שלא לרחוץ כלל אף בצונן מחמת חשש סחיטת שיער כמבואר לעיל [סימן שכו ס"ק כא].

הביה"ל [ד"ה אלא] דן בענין רחיצה בחמי טבריא במקומות שאין רוחצין בהן אלא לרפואה, שאם הוא בריא אין בו איסור אלא כאשר מכוין לרפואה דהיינו לחזק מזגו, ואם יש לו מיחוש הדבר תלוי במחלוקת שהביא לעיל [סל"ז], שלדעת הא"ר בשם הטור יש לאסור אפילו לא מכוין לרפואה אלא להנאה, והביה"ל הביאו דיש בזה מחלוקת ראשונים.

סעיף מה

גמרא סנהדרין דף קא סכין וכו', ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת.

יסוד הדין הוא דצידה שאינה טבעית רק סגולית אינה אסורה משום צידה.[12]

סעיף מו

גמרא סנהדרין דף קא. ת"ר וכו' ומעבירין כלי ע"ג העין בשבת.

מתבאר בסעיף זה דנתינת כלי ע"מ לקרר עין כואבת, אין זה בגדר טיפול רפואי שייאסר משום גזירת שחיקת סממנים. עוד מבואר במשנ"ב [ס"ק קמד] דמניעת התנפחות מכה ע"י לחיצה בסכין מותרת, דגם זה אינו בגדר טיפול רפואי.

סעיף מז

עיין מש"כ לעיל [ס"ל].

סעיף מח

המשנ"ב [ס"ק קמו] הביא שבמקום הדחק הסכימו האחרונים שאפשר להקל בדין צביעת הבגד בדם משום שהוא דרך לכלוך, והכוונה שאין זה נכלל במלאכת צובע כלל כיון שיש על הנעשה שם מעשה לכלוך. <יג>

ביאורים והערות

12. עיין ביאורים ומוספים 118 הסבר בטעם ההיתר.

ליקוט תשובות האחרונים

<יג> **נתינת תחבושת ע"ג פצע**

בארחות שבת [פט"ו הערה פח] הביא את דברי הגר"ז [קו"א סימן שב] שכתב, דאף המחמירים שאסרו למי שאכל פירות ונצבעו שפתיו לקנח במטפחת משום שצובע את המטפחת, לא אסרו אלא בסוג בגד שדרך בני אדם לצובעו, אבל בבגד שאינו עומד לצביעה בכלל כו"ע מודו דאין ע"ז שם צביעה אלא לכלוך. והביא גם שהאבני נזר [או"ח סימן קעה] הסכים לעיקר סברא זו של הגר"ז, והביא ראיה ממה שמותרת אשה ליתן מוך לנידתה ולא חיישינן לצביעה.

ולפי סברא זו של הגר"ז והאבנ"ז יש היתר מרווח לכל הדיעות ליתן תחבושת או איספלנית על גבי פצע, וכן ליתן ממחטת נייר וכיו"ב משום שהן לא עומדות לצביעה. ועיין ביאורים ומוספים 124.

עיין משנ"ב [ס"ק קמז] שהביא בשם המג"א שני ציורים שיש בהם דינים מחודשים בהלכות מעשה וגרמא:
א] הנותן על המכה משחה שטבעה למשוך דם וליחה, כתב המג"א [ס"ק נג] בשם הגהות מיימוניות [פכ"א אות ב] שיש בזה איסור תורה, דחשוב מעשה ולא גרמא. אמנם מלשון רש"י [עירובין דף קג: ד"ה ואם] דייק המג"א דדוקא כאשר מהדק נמי בידיים כדי להוציא דם, ולא כאשר נותן משחה המושכת מאליה דאיהו לא עביד מידי, [ומ"מ אסור מדרבנן אף לרש"י].
ב] הנותן עלוקה כדי למצוץ דם לרפואה, סבר המג"א לומר דלפי רש"י הנ"ל אין בזה איסור תורה, אך הביא מהגמ' סנהדרין [דף עו:] גבי השיך בו את הנחש דחשיב מעשה בידים לענין רציחה משום דהוי ככלי משחית בידו, וה"נ לענין מלאכת שבת.[13]

סעיף מט

השו"ע אסר ליתן פתילה בפי הטבעת משום השרת נימין, כמבואר לעיל [סימן שיב ס"ח] ובביה"ל [כאן ד"ה לשום].[14]
ועיין בביה"ל שהניח בצע"ק למה לא דנו נתינת פתילה כטיפול רפואי שאסור מדרבנן משום שחיקת סממנים. [ועיין ביאורים ומוספים 134].
מש"כ המשנ"ב [ס"ק קנ] דנתינת קריסטיר [חוקן] אסור משום גזירת שחיקת סממנים ורק מותר למי שהוא בגדר חולה כגון שנפל למשכב וגם זה רק מותר על ידי שינוי, לכאורה צ"ע דהא הרמ"א נקט [סל"ז] דבחולה לא גזרו משום שחיקת סממנים, ועיין מש"כ שם בשם השונה הלכות.

סימן שכט

גמרא יומא דף פד: ת"ר מפקחין פיקו"נ עד באמגוזי צריכא.

המשנ"ב [סק"ב] הביא מחלוקת בין המג"א והחיי אדם אם להעדיף להוציא חולה או קטן דרך רשות הרבים דידן או לכבות את האש.
נקודת המחלוקת היא בזה דהמג"א נקט שיש לנו רה"ר דאורייתא, וא"כ עדיף לכבות דהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואין איסורה אלא דרבנן, ואילו החיי אדם [כלל מו סט"ו] דכתב שצ"ע בזה סבר דהיות וסוגיין דעלמא נקט דרה"ר דידן אינה אלא מדרבנן, א"כ כבוי אף שהיא משאצל"ג חמורה יותר מאשר הוצאה לרשות דרבנן דאינה אלא שבות.

סעיף ב

גמרא יומא דף פד: מכבין ומפסיקין עד הא דפרוש מקצתייהו.

בגמרא חילקו בדין זה דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב בין ציורים שונים, וישנם ציורים שבהם הולכים אחר הרוב אף לענין פיקו"נ, ונחלקו הראשונים באיזה ציור נאמר בגמ' שאין הולכין אחר הרוב.
א] להרמב"ם והרי"ף מיירי שהיו ט' נכרים וישראל אחד בחצר ויצאו כמה מהם, דבעלמא אמרינן דכל דפריש מרובא פריש,

ביאורים והערות

13. האבן העוזר חלק על ראיית המג"א מהגמ' בסנהדרין, משום שתוס' בב"ק [דף כג:] כתבו לגבי שיסה בו את הנחש דאינו חייב עד שינעץ את שיני הנחש בבגד האדם, וזה לא שייך לגבי העמדת עלוקה, ומ"מ כתב האבן העוזר דיש בזה חיוב לענין מלאכת שבת משום דהוי כזורה והרוח מסייעתו, דמשתמש בעלוקה לצורך הוצאת דם.
14. הביה"ל [ד"ה לשום] האריך לדון למה חששו להשרת נימין, הרי זה דבר שאינו מתכוין ואינו פ"ר שישירו נימין, ובפרט בפתילה שהיא רכה.
ובסוף דבריו כתב די"ל בדוחק דמפני שהוא מכניס ומוציא כמה פעמים אפשר דהחשיבו זה לפ"ר שישיר נימין, ומבואר מכאן יסוד בענייני פ"ר, דאף שכל מעשה של הכנסה והוצאה אינו פ"ר, מ"מ אם רגילים לעשות כן כמה פעמים וקרוב לודאי שבאחת הפעמים ישירו נימין, ה"ז קרוב לפ"ר. [ויסוד זה מבואר כבר בשו"ת הריב"ש סימן שצד לענין סריקת שערות].

והכא משום חומרא דפיקו"נ אמרינן דכל זמן שנשארה הקביעות הראשונה במקומה, אפילו רק חלק ממנה ואפילו רק אחד לא אזלינן בתר רובא אלא מחללין את השבת.

ב] אמנם רש"י [שם ביומא] למד שהגמ' שאמרה דלא אזלינן בתר רובא איירי באופן שכל העשרה פירשו לחצר אחרת והם ניידי, דבכה"ג בעלמא הולכין אחר הרוב, ומשום פיקו"נ אמרינן דכיון דבחצר השנייה הוחזק הישראל שהרי כולם פירשו לשם, ממילא אף בניידי מחללין. ותום' [ד"ה הא] הוסיפו שגם מתוך החצר השני פירשו כמה, ואפ"ה מחללין על אלו שנשארו בחצר השני, הואיל ואתחזק שם ישראל.

וברמב"ם וסיעתו אין התייחסות למקרה זה, ועיין ביה"ל [ד"ה קביעות] שהביא כמה אחרונים שכתבו דאפשר שגם הרמב"ם וסיעתו יודו במקרה זה שמפקחין.

המשנה ברורה [ס"ק ו] הביא מהשו"ע אה"ע [סימן ד סל"ד] בתינוק הנמצא בעיר שרובה נכרים, שהמחבר ס"ל דאין מחללין עליו את השבת כיון דבכל יום ויום פורשים כולם ממקום קביעותם הולכים בתר הרוב, משא"כ הרמ"א חולק וס"ל דמפקחין עליו את הגל, משום דבני העיר חשיבי כקבועין במקומן.

סעיף ג

משנה יומא דף פג.

עיקר הדין המבואר במשנה הוא דאפילו על ספק ספיקא מחללין את השבת ואפילו יותר משני ספיקות.<יד> <טו>

סעיפים ד,ה

עיקר הנידון שבסעיף זה הוא שמחללין שבת גם עבור חיי שעה.

ועיין בביה"ל [ד"ה אלא] שהאריך בעיקר דינא דפיקוח נפש דוחה שבת, ונקט בפשיטות דמחללין שבת אף על אדם שבודאי

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

15. <יד>. הצלת חולה על ידי הנשמה

במשנה במבואר דאין מחללין שבת עבור נכרי, והאחרונים דנו האם במקום שיש איבה מתירין איסורין דרבנן. עיין בפמ"ג [סימן של א"א ס"ק ה] ובמשנ"ב [ס"ק ח] דמ"מ פשוט הוא דאין מתירין איסור תורה משום איבה.

אמנם בשו"ת חת"ס [יו"ד סוף סימן קלא] כתב דמדברי השלטי גיבורים [פ"ד עירובין] יש ללמוד דבמקום איבה שיש בו חשש סכנת נפשות יש להתיר אפילו מלאכה דאורייתא.

ובשו"ת דברי חיים [או"ח ח"ב סימן כה] כתב להחמיר שלא לעשות מלאכות דאורייתא עבור נכרי, אבל סיים שהמנהג ברופאים שמקילים, ושמעתי שהוא מתקנת ד' ארצות להתיר להם אבל לא ראיתי אז בספר.

בשו"ת שבט הלוי [ח"ו סימן כז] כתב דלענין חולה מסוכן אשר הגיע עד שערי מות ופסקה נשמתו והלב דומם, ה"ז נחשב מת עפ"י התורה, ואף שהמציאו היום הנשמה ע"י מכונה שאפשר להאריך סימני החיות לזמן קצר, מ"מ אם אנו רואים לפי יסוריו הקשים שאין זה לטובתו אין אנו מחוייבים בכך עפ"י התורה כיון שהיה גוסס ומת בתוך גסיסה.

<טו>הצלת נכרי ומחלל שבת

על פי דברי החתם סופר אלו [שהבאנו בהערה] כתב הגרש"ז זצ"ל [שש"כ פ"מ הערה מז] דבזמננו הדבר עשוי להתפרסם, וידיעה זו תעבור בן רגע לכל העולם, ובודאי יש סכנה גדולה בדבר.

וע"ע בשו"ת אגרות משה [או"ח ח"ד סימן עט] שכתב דאם נזדמן בפני רופא מקרה של פיקו"נ בנכרי חייב לטפל בו, משום שהדבר הוא בכלל סכנת נפשות אם לא יטופלו הנכרים, אמנם הוסיף שלכתחילה צריך הרופא להשתדל שלא להיות בשבת בבית חולים, ואם קבעו לו תורנות בשבת ישתדל להחליפה עם רופא נכרי.

בשו"ת מנחת יצחק [ח"י סימן לא ס"ק יד] התיר גם מהטעם הנ"ל דיש בזמננו חשש איבה גדולה יש בו סכנה, הצלת מחלל שבת אף שדינו כמומר היכי דא"א לאשתמוטי. ויש מצרפין גם את דעת הסוברים שדין הרבה מחללי שבת בזמנינו כדין תינוקות שנשבו.

לא יוכל לשמור שבתות נוספות, כגון אם גם קודם מצב הסכנה לא היה בר דעת או באחד שאין סיכויים שיחזור להכרה, מכיון שאין ההיתר של פיקו"נ תלוי כלל בשמירת המצוות, אלא דבכל גווני אמרה תורה דדוחין את כל המצוות בשביל חיים של ישראל.

הביה"ל הביא ראיה לזה מהגמ' בכתובות [דף טו:] גבי תינוק שנמצא בעיר שרובה נכרים, שלענין שמירת מצוות אנו מורין לו שדינו כגוי דאזלינן בתר רובא, ואילו לענין הצלתו כשהוא בסכנה אין הולכין בתר הרוב, ונמצא שמצילין אותו אף שאינו עתיד לשמור מצוות. <טז> ועיין ביאורים ומוספים 6.

סעיפים ו, ז

גמרא עירובין דף מה. אמר רב יהודה אמר רב עד ותרגומא נהרדעא.

סעיף ח

המשנ"ב [ס"ק יט] כתב שאין אדם צריך להכנים עצמו לספק סכנה כדי להציל אחרים דחייך קודמים, אך הוסיף דצריך לשקול את הדבר היטב אם אכן יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר.

סעיף ט

משנה עירובין דף מד: גמרא דף מה. וכל היוצאין עד אומות העולם את עצמן.

איתא במשנה שמי שיצא ברשות ואמרו לו נעשה מעשה יש לו אלפיים אמה לכל רוח, ופירש רש"י כגון שיצא לצורך עדות החודש, או להציל מן הגיים או מן הנהר, או חכמה הבאה ליילד, והיינו דאף שבעלמא מי שיצא מהתחום אין לו אלא ארבע אמות, מ"מ באלו שיצאו ברשות הקלו חכמים ליתן אלפיים אמה לכל רוח.

וכתבו תוס' [ד"ה כל] שיסוד הקולא הוא משום שהתירו סופן משום תחילתן, שאם לא יתירו להם ללכת אלא יצטרכו לעמוד בתוך ד' אמותיהם עד שתצא השבת, יש חשש שימנעו בפעם אחרת לצאת ולהציל.<יז>

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<טז>הצלת עובר בימינו

כתב הרמ"א שמה שלא נוהגין עכשיו לעשות כדברי השו"ע, הוא משום דאין אנו בקיאין במיתת האם. עיין בשו"ת שבט הלוי [ח"ו סימן כז] שבימינו כיון שיכולים לשער היטב מתי פסקה נשימתה והלב דמם ומתה, אפשר לחזור ולעשות כמבואר בגמ' ערכין הנ"ל ולנתחה ע"מ להוציא את העובר.

וסיים דבפועל לא נעשה מעשה בנידון השאלה הבאה לפניו, ולכן עדיין אינו סומך על הוראתו עד שיסכימו איתו גאונים אמיתיים מובהקי הוראה.

<יז>חזרת רופאים ואנשי הצלה למקומם

בשו"ת מנחת שלמה [ח"א סימן ח] האריך הגרש"ז זצ"ל לבאר שההיתר לחזור למקומן בכלי זיינם הוא רק במקום סכנה, אך אם גברה יד ישראל באופן שאין שום סכנה לא התירו שום איסור דאורייתא, ולכן לא התיר לרופא ולאנשי הצלה לשוב למקומם תוך כדי עשיית מלאכות דאורייתא כגון נהיגה. והוסיף דאף אם יש איזה רופא קל דעת שיש לנו לחוש שאם לא נתיר לו איסורי דאורייתא בפעם אחרת ימנע מלנסוע להציל כדי שלא יצטרך להשאר שם, מ"מ אי אפשר להתיר איסור תורה משום כך. אמנם במקרה שיתכן שיזדקקו לו שנית במקום בו הוא נמצא ואין שם רופאים או אנשי הצלה אחרים, אז מותר לחזור משום שיש בזה חשש סכנה.

וכתב הגרש"ז זצ"ל שזה דלא כמו שכתב בשו"ת אג"מ [ח"ד סימן פ] ששם כתב דאם אי אפשר להשיג נכרי בשום אופן, ויש חשש שבפעם אחרת יתרשל הרופא ולא יסע להציל, מותר לחזור ע"י נהיגה אף שעושה בו מלאכות דאורייתא.

וע"ע בארחות רבינו [ח"א עמ' קנה] שבעל הקה"י אמר בשם החזו"א, שאין לאסור לרופא הנוסע בשבת לחזור עם מכוניתו, כדי שלא להכשילו לעתיד שיסרב לנסוע בשבת לחולה. [ועיין בארחות שבת פ"כ הערה פה].

קנין הלכה

סימן של

סעיף א

משנה דף קכח: גמרא מילדין את האשה עד כמה דאפשר לשנויי משנינן.

בגמרא מבואר דכל שאפשר לעשות את המלאכה בשינוי עושין, והיינו כאשר אין בזה שום חשש עיכוב, כמו שהביא המשנ"ב [סק"ה] בשם הר"ן.
ונחלקו הראשונים אם דין זה נאמר רק ביולדת או בכל חולה שיש בו סכנה.
א] הרמב"ם [פ"ב ה"א] הביא דין שינוי רק ביולדת ולא בשאר חולים שיש בהם סכנה. והמ"מ גרס בלשון הרמב"ם דיולדת היא כסכנת נפשות, ולא כגירסא שלפנינו דיולדת היא בסכנת נפשות.
המ"מ כתב דהטעם הוא משום שכאביה וחבליה של יולדת הם כדבר טבעי לה, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר, משא"כ בחולה שיש בו סכנה.
ב הרמב"ן [תורת האדם שער הסכנה, והובא במ"מ הנ"ל] כתב דמדין יולדת שמעינן לכל חולה שיש בו סכנה, שאם אפשר לעשות את המלאכה בשינוי משנינן.
<u>להלכה</u> הרמ"א [סימן שכח סי"ח] הביא את דעת הרמב"ן די"א שאם אפשר לעשות בלי עיכוב עושין, והשו"ע לא הביא כלל את דינו של הרמב"ן, וכנראה נקט כהרמב"ם דגבי חולה א"צ לשנות.
הביה"ל [ד"ה ומדליקין] דן בענין הדלקת נר ליולדת במקרה שאינה אומרת שצריכה, וגם המילדת אינה אומרת, והביא תוס' ישנים ביומא דאפילו הכי מדליקין נר, ועי"ש במה שהביא לשונות משאר הראשונים. ואח"כ כתב דמהרמב"ם משמע דאיירי ביולדת קודם פתיחת הקבר שבזה תלוי אם צריכה, והיינו כשאומרת שצריכה, משא"כ לאחר פתיחת הקבר דינה כחולה שיש בו סכנה לכל מילי, ובזה בכל גוונא מדליקין.
ומתבאר מתוך דברי הביה"ל שגם קודם הזמן הנקרא בשם פתיחת קבר, אשר מזמן זה ואילך דינה כחולה שיש בו סכנה, מ"מ יש דברים שקים להו לחז"ל שמחללין עליהן אף קודם זמן זה, וכגון אם אמרה שצריכה לנר.

סעיף ב

משנה עבודה זרה דף כו: וגמרא ורמינהו יהודית מיילדת עד שבתא לא מחללינן.

לענין מש"כ המשנ"ב [ס"ק ח] לגבי הרופאים שבזמנינו שמחללין שבת עבור נכרים, עיין מה שהבאנו לעיל [סימן שכט ס"ג].

סעיף ג

גמרא דף קכט. מאימתי פתיחת עד נושאת אותה באגפיה.

הנידון בגמ' הוא מאימתי היולדת נחשבת כחולה שיש בה סכנה שמחללין עליה את השבת, ובגמ' הובאו ג' אופנים והשו"ע פסק בכולהו להקל, ועיין ביה"ל [ד"ה כיון] שהביא את הרמב"ם בזה וביארו. ועיין לעיל [ס"א] שהבאנו מהביה"ל [ד"ה ומדליקין] דישנם דברים שהקלו בהם חז"ל אף קודם השיעור הזה, כגון אם אמרה שצריכה נר.

<u>להלכה</u>: מדברי הגמ' והשו"ע יוצא שהיולדת נחשבת כחולה שיש בה סכנה לכל דבר רק משעה שהחלה הלידה ממש, דהיינו כאשר הדם החל להיות שותת או משעה שאינה יכולה ללכת בכוחות עצמה.

ועיין משנ"ב [ס"ק ט] דלענין ההכנות האלו אשר אי אפשר להמתין עד שיראו בה הסימנים האלה, כגון קריאת המילדת ממקום רחוק, עושין זאת משעה שמרגשת קצת שעומדת ללדת, ואפילו בספק, וכן נוהגין היום לנסוע לבית החולים ולעשות שאר ההכנות אף קודם שהגיע השיעור הנ"ל.

<u>סעיף ד</u>

גמרא דף קכט. עד מתי פתיחת הקבר עד אומר לארמאי ועושה.

הנידון בסעיף זה הוא עד מתי מחללין שבת על היולדת אחרי הלידה, ויש בזה נפק"מ גם לענין תענית ביוה"כ, דכל זמן שדנים אותה כחולה שיש בה סכנה, פטורה מלהתענות ביוה"כ.

ויש בזה ב חילוקים:

א] בתוך שלושה ימים הראשונים אפילו אם היא אומרת איני צריכה, מחללין עליה אם כך אומרת המילדת, שסתם יולדת צריכה לזה. אמנם אם המילדות או הרופאים אומרים שאכן אינה צריכה, אז אין מחללין עליה בין אם אמרה אינה צריכה בין בסתמא. אמנם באומרת צריכה שומעין לה אפילו כנגד הרופאים, ובזה לאו דוקא לענין ג' ימים הראשונים, אלא אף עד שלושים יום כמשמעות המשנ"ב [סו"ס קד].

בנידון זה של ג' ימים יש שני ספיקות:

א. האם מחכים ג' ימים מעת לעת, או דאמרינן מקצת היום ככולו. וכתב התרומת הדשן [עפ"י תוס' גיטין דף ח: ד"ה אע"ג] דאמרינן מקצת היום ככולו, וכן פסק השו"ע [סימן תריז ס"ד], והמג"א [כאן].
אמנם המשנ"ב [ס"ק י] האריך להביא ראשונים שמפורש בהם דמשערינן ג' ימים מעת לעת, ולכן הסיק דלענין יוה"כ בודאי יש להקל, וגם בשבת אם א"א ע"י נכרי מותר ע"י ישראל.

ב] עוד יש לדון אם משערין הג' ימים מזמן הלידה או מזמן פתיחת הקבר שקדמה ללידה, והמשנ"ב [ס"ק יא] סתם בזה להקל דמשערין מגמר הלידה עפ"י הרמב"ם באופן אחר, וסיים דלמעשה צ"ע בכל זה.

ב] מג' ימים עד ז' ימים תלוי הדין בדבריה.

א. אם אמרה שאינה צריכה אין מחללין עליה את השבת אפילו חברותיה אומרות שצריכה, אמנם אם רופא או חכמה מיילדת אומרת שצריכה מחללין.

ב. אם לא אמרה כלום וחברותיה אומרות שצריכה, מחללין, אבל אם הרופא אומר שאינה צריכה מסתבר שאין מחללין.

ג. אם היא אומרת שצריכה, מחללין אפילו אם הרופא אומר שאינה צריכה.

<u>סעיף ה</u>

גמרא ערכין דף ז. א"ר נחמן אמר שמואל עד ע"ב אימא לא קמ"ל.

אשה מעוברת שיש חשש שמא תפיל את ולדה הביא הרמב"ן [תורת האדם] והרא"ש [פ"ח יומא סימן לג] שתי דעות אם מותר לחלל כדי למנוע את ההפלה.

וכתב הרמב"ן דבהלכות גדולות כתב שגם עובר הוא בכלל נפש ומחללין עליו את השבת, ולשיטתו מחללין אף על עובר שאינו בן ארבעים יום, ויש חולקים וסוברים שאין מחללין שבת משום סכנת העובר, דעובר לא מיקרי נפש. וראה לקמן ס"ז [ביה"ל ד"ה או ספק] שהביא את דברי הריטב"א [נדה דף מד:] הפוסק כדעת הבה"ג שמחללין על עובר.

עוד כתב הרמב"ן שאין להביא ראיה מהגמ' ערכין הנ"ל דמחללין שבת על העוברים, דהכא שאני שישבה על המשבר והוי העובר כילוד, ורק הדלת ננעלה לפניו.<יז>
וכתב הרא"ש דלמעשה אין נפק"מ במחלוקת זו משום דבכל מקרה של הפלה גם האם מסוכנת, וממילא מחללין שבת מחמת סכנת האם.

סעיף ו

גמרא דף קכט. אמר ר"י אמר שמואל עושין מדורה עד אפילו בתקופת תמוז.

השו"ע פסק שעושין מדורה ליולדת כל ל' יום, אף לשאר עניינים אחר ז' ימים דינה כחולה שאין בו סכנה, והטעם משום דלענין צינה יש יותר סכנה ולכן מקילינן עד ל' יום.
מקור הדין הוא במגיד משנה [פ"ב הי"ד] בשם הראב"ד, ועיין בביה"ל [ד"ה כל שלשים] שהניח דין זה בצ"ע למעשה, כיון שבכמה ראשונים מבואר שאין עושין מדורה אלא בזמן שהיא בגדר חולה שיש בו סכנה לשאר מילי, דהיינו תוך ג' ימים [או בז' ימים כשאומרת צריכה אני].

סעיפים ז, ח

גמקא דף קכט: ת"ר קושרין הטבור עד סוף הפרק. דף קלה. דתנו רבנן בן ז' עד ומניקתו מפני הסכנה.

בסעיף זה ישנם שני נידונים:
א] פעולות שעושין עבור הולד אחרי הלידה, כתבו תוס' [דף קכט: ד"ה כל] שאין בכל אלו מלאכות דאורייתא, והקלו חכמים משום צער הולד.
והבה"ל [ד"ה הולד] הביא משמעות כמה ראשונים שיש בדברים אלו איסורים דאורייתא ומ"מ התירו משום סכנה.

להלכה: המשנ"ב לא התיר להדיא לעשות מלאכות דאורייתא עבור דברים אלו, אך התיר אמירה לנכרי כגון לומר לו להביא סכין דרך רה"ר כדי לחתוך בו את הטבור.
ב] דיני ולד שנולד לשמונה חדשים דהוי נפל, אא"כ נגמרו שערותיו וצפרניו דאז אמרינן דבן ז' הוא ונשתהא במעי אמו עד החודש השמיני, ודיני ספק בן ז' ספק בן ח'.

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<יח>תינוק שנולד בחודש השמיני

כתב החזון איש [יו"ד סימן קנה ס"ק ד] שתינוק הנולד בחודש השמיני ונגמרו שערו וצפורניו, הרי הוא לכל הפחות בגדר ספק בן קיימא ומחללין עליו את השבת, והוסיף עוד דאפשר שהוא תינוק בן שבעה שנשתהה ברחם כמבואר בגמ' [יבמות דף פ:].
עוד דן החזו"א לומר שבימינו נשתנו הטבעיים והתינוק ממשיך להתפתח במעי אמו גם לאחר שבעה חדשים עד שנשלמה התפתחותו בחודש השמיני.
כתב בשו"ת שבט הלוי [ח"ג סימן קמא] דכיון שבימינו התחדש מכשיר האינקובטור, ועינינו רואות שלילדים רבים אשר לפני זמן לידתם היו נחשבים ודאי נפל, מ"מ הם חיים וקיימים, לכן בימינו מותר וחובה לחלל שבת עליהם וכ"ש לטלטלם. ועיין ביאורים ומוספים 30.

בהא דאיתא בשו"ע דספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת, הקשה המג"א אמאי לא אמרינן בזה דספק נפשות להקל, ותירץ דכיון שאין לו חזקת חיים ואנו מסופקים אם היה בן קיימא מעולם לכן אין מחללין, משא"כ ביושבת על המשבר שמתה מחללין, משום דמיירי בכלו לו חדשים.

ובעיקר דין זה דאין מחללין על ספק בן ז' ספק בן ח', עיין בביה"ל [ד"ה או ספק] שכתב דמקורו מהברייתא [דף קלה.] עפ"י פירוש הטור שפירש את הברייתא גם לענין עשיית מלאכות להצלתו [ולא רק לענין מילה בשבת]. והביה"ל הביא דברמב"ן מובא דין זה רק לענין הלכות מילה, ולפי זה אין מקור לדין זה של הטור שלא לחלל עליו שבת מספק.

ועיי"ש עוד בביה"ל שהמג"א תלה נידון זה של חילול שבת על ספק בן ח' בנידון מחלוקת הראשונים שהבאנו לעיל [ס"ה] אם מחללין שבת על העוברין, דלמאי דס"ל דמחללין על עובר כ"ש דמחללין על ולד שנולד כבר. והביה"ל כתב דלכאורה אין הנידונין תלויים זה בזה.

<u>להלכה</u>: הביה"ל לא נטה כלל מדברי השו"ע.<u><יח></u>

בענין מש"כ השו"ע דמותר לאשה שהחלב מצער אותה לקלח לאיבוד, כתבו תוס' [דף קלה. ד"ה מפני] והרא"ש [שם סימן ה] דהוא משום שהחלב מצער אותה והוי כעין מפים מורסא שהתירו משאצל"ג במקום צער, וה"נ קילוח לאיבוד הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ובאור זרוע [סימן נח] כתב טעם נוסף שהמפרק לאיבוד אינו כדרך המפרק.

<u>סעיף ט</u>

גמרא דף קכג. אסובי ינוקא עד ע"ב הכא לא פקיד.

המשנ"ב [ס"ק לד] כתב שמש"כ המחבר מיישרים אברי הולד שנתפרקו מחמת צער הלידה, זה לאו דוקא ביום הלידה, אלא ה"ה במועד מאוחר יותר.

ומה שכתב לאסור ליישר החוליות של השדרה מקורו בדברי הגמ' [דף קמז: המובאת בסעיף הבא], ומפורש שם הטעם משום דמיחזי כבונה.

<u>סעיף י</u>

דף קמז: ואין מעצבין את הקטן עד דמיחזי כבונה.

<u>סעיף יא</u>

סעיף זה הוא פירושו של רבינו חננאל לדברי הגמ' [דף קכג.] שהובאה בס"ט [לגבי אסובי ינוקא].

ופירש דההוא אמינא לאסור הוא דכיון שלפעמים מקיא התינוק ע"י שתוחבין אצבע לגרונו, היה ס"ד דדומה לעושה אפיקיטויזין, קמ"ל דמותר. והמשנ"ב [ס"ק לא] פירש דכיון דאורחיה דתינוק ליפול ערלת לשונו, לכן לא מיחזי כרפואה[16].

ביאורים והערות

16. עיין בחידושים המיוחסים לר"ן [דף קכג.] שכתב שעפ"י רוב כשעושים כך לחיזוק הוא מקיא דם והרי זה פסיק רישיה. אמנם עיין בביאורים ומוספים 36 שזה לא נחשב פ"ר מדאורייתא וגם נחשב פ"ר דלא ניחא ליה.

שאלות לחזרה

או"ח הלכות שבת סי' שכח – של

מיוסדות על טור וב"י, שו"ע ט"ז ומג"א, משנ"ב ביאוה"ל ושעה"צ

<u>סימן שכח סעיף א-ב</u>

א. האם מותר לעשות לרפואה מלאכה דאורייתא או דרבנן, ע"י גוי או ע"י ישראל, באופנים דלהלן;
1) כשיש לו כאב חזק ועי"ז חלה כל גופו או נפל למשכב?
2) כשיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא?
3) כשיש לו חולי של סכנה?

<u>סעיף ג</u>

ב. כשכואב לו אחד מהאיברים הפנימיים, האם נקרא מכה של חלל;
1) כשלא נתקלקל האבר?
2) כשהוא מסופק אם נתקלקל האבר?

ג. החושש בשיניו, האם הוי מכה של חלל לחלל עליו שבת;
1) כשהוא מיחוש בעלמא?
2) כשכואב לו מאד?
3) כשחלה כל גופו על ידי זה?

ד. 1) חלו החניכיים - האם נקרא מכה של חלל?
2) איזה דין יש למחלת צפידנא?

ה. החושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו, האם מותר לישראל להוציאו והאם מותר לומר לגוי להוציאו;
1) בכאיב ליה טובא?
2) בלא כאיב ליה טובא?
3) בחלה כל גופו?
4) בלא חלה כל גופו?
5) ומה הטעם?

<u>סעיף ד</u>

ו. מכה של חלל - האם מחללין עליו את השבת;
1] כשאין שם בקיאים והחולה אינו אומר כלום?
2] כשיש בקיאים שיודעים ומכירים שאפשר להמתין עד מוצאי שבת?
3] כשהרופא או החולה אומרים שאין צריך?

ז. כשמותר לחלל שבת;
1) האם מותר לעשות גם דברים שאינם מועילים למכה רק לישוב דעתו של החולה וכדו'?
2) ומה הדין לעשות דברים שאין במניעתם סכנה ויש בהם צורך קצת?

<u>סעיף ה</u>

ח. מכה שאינה של חלל - האם מותר לחלל עליו שבת, ובאיזה אופן?

<u>סעיף ו-ז</u>

ט. החוליים דלהלן, האם דינם כמכה של חלל;
1) מכה שעל גב היד או הרגל?
2) מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים?
3) מכה שנעשית מחמת ברזל - ע"י הכאה בהם או ע"י חיתוך בנחת?
4) מי שיש לו חום גבוה, עם צמרמורת או בלי צמרמורת?

<u>סעיף ט</u>

י. החושש בעיניו;
1) האם מותר לחלל עליו שבת?
2) והאם מותר לעשות רפואה כדי להגביר אור עיניו?

סעיף י

יא. 1) רופא ישראל או רופא נכרי, שאומרים שצריכים לחלל שבת - האם מחללין על פיהם?
2) ישראל סתם או נכרי סתם - שאינם רופאים, שאומרים שצריכים לחלל שבת - האם מחללין על פיהם?
3) חולי שרופא אחד אומר שצריך לחלל שבת ורופא אחד אומר שאין צריך לחלל, האם מותר לחלל שבת?
4) ומה הדין כשהחולה אומר שצריך לרפואה פלונית והרופא אומר שאינו צריך?

סעיף יא

יב. חולה שיש בו סכנה שאמדוהו לרפואה ח׳ ימים, האם מותר להמתין עד מוצאי שבת שלא יצטרך לחלל רק שבת אחת?

סעיף יב

יג. 1) כשצריכים לחלל שבת ועומדים אצל החולה; תלמידי חכמים, יהודים סתם, נשים, קטנים, נכרים, ע״י מי עדיף לחלל שבת, ומה הטעם?
2) כשאפשר לעשות ע״י שינוי האם עדיף לעשות בשינוי או שאין צורך?

סעיף יג

יד. 1) האם מותר לחלל שבת במקום שיש סכנה - כשמתקן עמו דבר אחר, כגון: לפרוש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר ואפשר שיצוד עמו דגים, או לעקור חוליא מבור שנפל בו תינוק ומתקן שם מדריגה וכדו׳, ומה הטעם?
2) והאם יש נפק״מ אם מכוין לכך או לא?

סעיף יד

טו. 1) חולה שיש בו סכנה שצריך לאכול בשר, האם עדיף לעבור איסור דאורייתא ולשחוט עבורו, או שיעבור על איסור דרבנן ויאכל נבילה?
2) אלו טעמים למדנו לדין זה, ומה הנפק״מ בין הטעמים?
3) ומה הדין כשהחולה הוא קטן?

טז. כשצריך להרתיח יין לחולה בשבת, האם עדיף שישראל יעבור על איסור חילול שבת או שיעשנו גוי ויעבור על איסור יין נסך, ומה הטעם?

סעיף טו

יז. 1) אמדוהו הרופאים שצריך לגרוגרת אחת ורצו עשרה אנשים והביאו, מה הטעם שכולם פטורים?
2) בחולי שאינו בהול, האם מותר לעשרה לרוץ?

סעיף טז

יח. אמדוהו לשני גרוגרות, כמה יקוץ;
1) כשיש שני גרוגרות בשני עוקצין?
2) כשיש שתים בעוקץ אחד ושלש בעוקץ אחד?
3) ומה הטעם?

סעיף יז

יט. חולה שאין בו סכנה שנפל למשכב או שחלה כל גופו, האם מותר לעשות לו רפואה בשבת, כשצריך לעבור על איסור דאורייתא או על איסור דרבנן;
1) ע״י ישראל כשיש בו סכנת אבר?
2) ע״י ישראל כשאין בו סכנת אבר?
3) ע״י נכרי כשיש בו סכנת אבר?
4) ע״י נכרי כשאין בו סכנת אבר?

כ. חולה באחד מאיבריו ולא בכל גופו ואין סכנה באותו האבר, האם מותר לעשות לו רפואה בשבת באיסור דאורייתא או באיסור דרבנן, ע״י ישראל או ע״י נכרי, ומה הטעם?

כא. 1) האם התירו אמריה לעכו״ם לבשל עבור קטן שאין לו מה לאכול, ומה הטעם?
2) האם מותר לחולה עצמו לעשות לו רפואה או לסייע לגוי, במקום שאסור לישראל לעשותו?

<u>סעיף יח</u>

כב. חולה שיש בו סכנה שקר לו, האם מותר לישראל או לגוי להדליק אש כדי שיתחמם, ומה הטעם?

<u>סעיף יט</u>

כג. 1) האם מותר לחולה שאין בו סכנה לאכול איסור דרבנן כגון בישולי נכרים?
2) והאם מברך עליו?
3) ומה דין המאכל במוצאי שבת?
4) ומה דין הכלים למוצאי שבת, האם צריך להגעילם או לא, לכתחילה ובדיעבד?

<u>סעיף כב</u>

כד. 1) האם מותר לסוך חמין או שמן או שמן קרוש ע״ג מכה - לרפואה או לתענוג?
2) והאם מותר לסוך שמן וחמין מעורבין או ליתן ע״ג מוך חמין לבד או שמן לבד או חמין ושמן מעורבין כדי ליתן המוך ע״ג המכה?
3) ומה הדין ליתן חוץ למכה שיזוב על המכה, ומה הטעם?

<u>סעיף כג-כד</u>

כה. 1) האם מותר להניח ספוג - חדש או ישן - על גבי המכה כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה, ומה הטעם?
2) ומה הדין להניח חתיכת בגד - חדש או ישן - על גבי המכה כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה, ומה הטעם?
3) ומה הדין להניח עלים על גבי מכה בשבת?
4) והאם מותר להניח גומי על המכה?

<u>סעיף כה</u>

כו. 1) היה לו רטיה ע״ג המכה מערב שבת ונפלה בשבת ע״ג קרקע או ע״ג כלי או שהסירה בכוונה, האם מותר להחזירה, ומה הטעם?
2) באופן שמותר להחזירה האם מותר לאגוד אותה - בקשר של קיימא, בקשר העשוי להתיר ביומו או בעניבה?
3) והאם התירו ע״י גוי להניח רטיה בתחילה או לומר לגוי לעשות רטיה?
4) ומה הדין ליתן אפר מקלה על גבי המכה - ע״י ישראל או ע״י גוי, ומה הטעם?

<u>סעיף כו-כז</u>

כז. 1) האם מותר לגלות כל הרטיה כדי לקנח פי המכה או שמותר לגלות רק קצת ואח״כ קצתה השני, ומה הטעם?
2) מכה שנתרפאה האם מותר ליתן עליה רטיה, ומה הטעם?

<u>סעיף כח</u>

כח. 1) האם מותר לפתוח פצע מוגלתי כדי להוציא ממנו הליחה, ביד או בכלי, ומה הטעם?
2) ומה הדין כשיש דם בתוך הליחה?
3) והאם יש בו איסור גוזז משום תלישת שער?
4) והאם מותר לגרד פצעים כאלו, ומה הטעם?
5) והאם מותר להוציא קוץ במחט בשבת - כשאפשר להוציא בלי חבלה וכשאי אפשר בלי חבלה?

<u>סעיף כט</u>

כט. מי שקיבל מכה ביד או ברגל - שלא ע״י ברזל;
1) האם מותר להעמיד הדם ביין או בחומץ, ומה הטעם?
2) ומה הדין באדם שהוא מעונג?

<u>סעיף ל, מז</u>

ל. מי שנשמטה פרק ידו או רגלו ממקומו;
1) האם מותר לשפשפנה הרב בצונן או לרחוץ כדרכו?
2) האם מותרל החזירה – ע״י ישראל או ע״י נכרי?
3) ומה הדין בנשברה העצם?
4) ומה הדין כשהרופא אומר שנפרק בחזקה ויוכל לבא לידי סכנת אבר?

סעיף לא

לא. צפורן או רצועות דקות של עור שסביב הצפורן, שפירשו כלפי מעלה, האם מותר להסירן ביד או בכלי;
1) אם פירשו רובן?
2) אם לא פירשו רובן או לא פירשו כלל?
3) מה הפי' פירשו כלפי מעלה? ואיך פסקינן להלכה?

סעיף לב

לב. 1) החושש בשיניו והוא רק מיחוש בעלמא, האם מותר לו לגמע בהם חומץ ואח"כ יפלוט, ומה הטעם?
2) ומה הדין לשהות בשיניו ואח"כ לבלוע?
3) ומה הדין לגמע בהם יין שרף ואח"כ יבלע - כשיש לו רק מיחוש וכשיש לו צער גדול?
4) ומה הדין להניח על השן ציפורן בושם או כהל-ספירט?

לג. החושש בגרונו;
1) האם מותר לו לערער גרונו בשמן - ואח"כ יבלע השמן או יפלטנו?
2) והאם מותר לבלוע שמן - במקום שדרכם כך ובמקום שאין דרכם כך?

סעיף לג

לד. 1) מהו איסור חליבת בהמה בשבת?
2) גונח מכאב לבו האם מותר לו לינוק חלב מבהמה? ומה הטעם?
3) ומה הדין כשאין לו אלא צער של רעב?
4) והאם יש נפק"מ בין שבת ליו"ט בזה?

סעיף לד-לה

לה. 1) האם מותר לאשה להוציא חלב לתוך הקערה כדי להאכיל לבנה?
2) ומה הדין לקלח חלב לתוך פי התינוק כדי שיאחוז הדד ויניק?
3) ומה הדין להתיז מהחלב על מי שנשף בו רוח רעה?
4) ומה הדין לינוק בפה מאשה משום רפואה?

סעיף לז

לו. האם מותר לאכול בשבת מאכל שאינו מאכל בריאים;
1) אדם בריא שאין לו שום מיחוש, לרעבונו או לחזק מזגו?
2) אדם שיש לו מיחוש בעלמא, לרעבונו או לרפואתו?
3) חולה שחלה כל גופו או נפל למשכב, בעצמו או ע"י שינוי או ע"י נכרי, ומה הטעם?

סעיף לח-לט

לז. 1) האם מותר לגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול?
2) האם מותר לגרום להקיא - בחול ובשבת - ע"י סם או ביד - כשהמטרה היא שיוכל לאכול עוד או כשמצטער מרוב מאכל?

סעיף מ- מא

לח. 1) החושש במעיו האם מותר לו להניח על בטנו כוס חם שיש בו עדיין הבל או בגדים חמים?
2) האם מותר לשיכור לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן?
3) ומה הדין לשאוף טאבאק בנחיריו?

סעיף מב

לט. 1) האם מותר לבריא או לחולה לעשות התעמלות בשבת כדי שייגע ויזיע או אם אינו מזיע, ומה הטעם?
2) ומה הדין לשפשף ליגיעי כח כדי להשיב כוחן ולבטל עייפותן?

סעיף מג

מ. 1) האם מותר לעשות פעולות גופניות לרפואה, שאין בהם משום שחיקת סממנים?
2) מאי שנא הך דסעיף זה מהתעמלות שבסעיף הקודם?

סעיף מו

מא. 1) האם מותר להניח כלי מתכות על העין לקררו?
2) ומה הדין להקיף העין בכלי כדי שלא יתפשט הנפח?
3) והאם מותר לדחוק חבורה בסכין כדי שלא תתפשט?

סעיף מח

מב. 1) מה הדין להניח בגד אדום או לבן על מכה שיוצא ממנה דם, ומה הטעם? ומה הדין בשעת הדחק?
2) מה הדין לדחוק בידיו על המכה להוציא דם, או להדק איזה דבר על המכה כדי שיצא דם, או להניח על המכה דבר שמושך ליחה ודם?
3) לדבק שרץ עלוקה שתמצוץ דם – האם אסור מה״ת או מדרבנן?
4) מה הדין למצוץ בפיו דם מן החבורה?
5) ומה הדין למצוץ דם שבין השיניים?

סעיף מט

מג. 1) מה הדין להניח פתילה בפי הטבעת בשבת, ומה הטעם?
2) ומה הדין לעשות הפתילה בשבת?
3) ומה הדין לעשות חוקן בשבת?

סימן שכט סעיף א

מד. 1) נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שלא תגיע הדליקה לחצרו, האם מותר לכבותו?
2) והאם מותר להביא דרך רשות הרבים כלים מלאים מים כדי להפסיק האש?
3) באופן שיכולים להוציא הקטן והחולה דרך רשות הרבים, האם עדיף כך או עדיף לכבות הדליקה, ומה הטעם?

סעיף ב

מה. היו תשעה נכרים וישראל אחד בחצר, ונפל מפולת על אחד מהם, האם מפקחין עליו את הגל, ומה הטעם;
1) באותה חצר שהיו מקודם?
2) פירש אחד או רובם לחצר אחרת ונפל שם מפולת על אחד?
3) והאם יש נפק״מ אם זה שפירש דעתו לחזור או לא?
4) נעקרו כולם ללכת כל אחד לדרכו ובשעת עקירתם פירש אחד לחצר אחרת ונפל עליו שם מפולת?
5) נעקרו כולם ובשעת עקירתם הלכו כולם לחצר השני ושם נפל מפולת על אחד מהם?
6) ומה הדין אם עברו כולם בחצר השני זה אחר זה והמפולת נפלה על התשיעי?

מו. 1) תינוק שנמצא בעיר שרובה עכו״ם, האם מפקחין עליו את הגל, ומה הטעם?
2) ומה הדין כשנמצא בדרך ורוב העוברים שם עכו״ם?

סעיף ג

מז. באופנים דלהלן, האם מפקחין את הגל כשנפל מפולת בשבת;
1) ספק ישנו ספק אינו, ספק חי ספק מת, ספק יהודי ספק עכו״ם?
2) נפל על הבא במחתרת באופן שמותר להרגו?
3) נפל על ישראל בעל עבירה לתיאבון?
4) נפל על ישראל בעל עבירה להכעיס?

סעיף ד

מח. 1) מה טעם מפקחין את הגל למי שאינו יכול לחיות אלא שעה?
2) חרש שוטה וקטן מרוצץ, האם מפקחים עליהם הגל, ומה הטעם?
3) והאם מחללין שבת על גוסס?
4) ומי שחייב מיתת בי״ד האם מפקחין עליו את הגל?

סעיף ו-ז

מט. נכרים שצרו על ערי ישראל, האם מותר לחלל עליהם את השבת, ומה הטעם;
1) כשבאו על עסקי ממון של רבים? 2) כשבאו על עסקי ממון של יחיד?
3) כשבאו על עסקי נפשות? 4) ומה הדין בזמננו?

סעיף ח-ט

נ. 1) כשרואה אדם שהוא נרדף ע"י גוי או ע"י ישראל, האם מצוה להצילו?
2) ומה הדין כשיש סכנה או ספק סכנה להמציל?
3) וההולך להציל האם מותר לו גם לחזור, ומה הטעם?

סימן של סעיף א

נא. 1) האם מותר להדליק נר עבור יולדת, ומאיזה מצב, כשאומרת צריכה אני או כשהמיילדת אומרת או כששניהם אינם אומרים, ומה הטעם?
2) ומה הדין והטעם כשהיולדת סומא?
3) כשצריכים להביא שמן ליולדת, איך עדיף להביאו; בכלי או בשערות או ביד?
4) כשאפשר לעשות בשינוי ליולדת, האם צריך לעשות בשינוי או שאין צורך, ומאי שנא מחולה?

סעיף ב

נב. האם מותר לחלל שבת באיסור דאורייתא או דרבנן כדי ליילד אלו דלהלן;
1) כותית עכו"ם? 2) ישמעאלית? 3) גר תושב? 4) קראים?

סעיף ג

נג. מאימתי נקראת יולדת שמותר לחלל עליה שבת;
1) לענין דברים שאפשר לעשותן בלי עיכוב ואיחור?
2) לענין לקרות לה חכמה ממקום אחר?

סעיף ד

נד. 1) מתי מותר לחלל שבת עבור יולדת ומתי אסור; בג' ימים ראשונים, משלשה עד שבעה, משבעה עד שלשים, באמרה צריכה אני, באמרה המיילדת, באמרו חברותיה?
2) איך מחשבין הג' ימים - ימים כפשוטם או מעת לעת - לענין שבת ולענין יום כיפורים?
3) מאימתי מחשבין הג' ימים - משעת פתיחת הקבר או משעת לידה?

סעיף ה

נה. היושבת על המשבר ומתה;
1) האם מותר לקרוע בטנה בשבת להוציא הוולד, ומה הטעם?
2) האם מותר להביא סכין דרך רשות הרבים כדי להוציא הוולד, ומה הטעם?
3) ומה הטעם שאין נוהגין כן אפי' בחול?

סעיף ו

נו. יולדת עד שבעה או אחר שבעה, וחולה שיש בו סכנה או שאין בו סכנה - שיש להם צער צינה, האם מותר להחם בעבורם התנור בשבת, ע"י ישראל או ע"י נכרי?

סעיף ז-ח

נז. לצורך הולד;
1) האם מותר לעשות מלאכות דאורייתא, כגון להחם חמין לרוחצו או להביא סכין דרך רשות הרבים כדי לחתוך הטבור וכדו'?
2) והאם מותר לעשות מלאכות דרבנן?

נח. 1) ספק בן שבעה או בן שמונה האם מותר לחלל עליו שבת?
2) והאם מותר לטלטל התינוק בשבת?

נט. נולד לה תינוק שאסור לטלטלו, אלו דברים יכולה האשה לעשות להוציא החלב ממנה שלא יצער אותה, ומה הטעם?

סעיף ט-י

ס. 1) האם מותר ליישר בשבת איברי הולד - ביום הלידה או לאחר זמן?
2) חוליא של שדרה שנתפרקה ממקומה, האם מותר ליישבה - ביום הלידה או לאחר זמן?
3) ומה הדין לכורכו בבגדיו כדי ליישר איבריו או כדי שלא יתעקמו?

שאלות הנוגעות למעשה
או"ח הלכות שבת סי' שכח - של

א. ילד נפל שבר את היד עשו צילום והשבר ישר שאין בו חשש שיקרע עורק וכד'. ואם זה ברגל ואם לא יעשו עד מוצאי שבת, ישאר אח"כ עם צליעה מסויימת.

1. האם מותר לתת לרופא לעשות גבס.
2. וכן בחורה שנחתכה בפנים ואם יעשו הדבקה אין חשש לזיהום, אבל ישאר צלקת מכוערת, האם מותר ללכת לרופא שיעשה תפירה.
3. וכן מי שנקרע לו עור התוף ואם לא יעשו ניתוח מיידי אלא במוצ"ש יש חשש שישאר חרש, האם מותר לעשות את זה בשבת.
4. והאם יש הבדל בכל הנ"ל בין רופא גוי ליהודי.

[סי"ז, מ"ג סקנ"ג].

ב. ילדים שסובלים מתולעים.

1. האם מותר להביא פנס וכדו' להעמיד ממול כדי שיצא.
2. והאם יש חילוק אם אפשר בשינוי או לא.
3. וכן ילד קטן שמפריע לו האור ולא יכול להרדם, האם מותר להוציא את המנורה רגיל או כלאחר יד.
4. והאם מותר לכבות את האור במרפק.
5. והאם מותר לבקש מגוי לכבות.
6. וכן ילד שסובל מגזים, כאבי בטן וכדו, וצריך תרופה והוא נמצא במקום חשוך לגמרי האם מותר לעשות אחד מאופנים הנ"ל.
7. האם יש חילוק בכל הנ"ל ברמת הסבל שלו.

[סי"ז, מ"ג סקנ"ח, וסימן רע"ו סק"ו].

ג. קטן או גדול שנעקצו בכמה מקומות ומאוד מגרד.

1. האם מותר להם להניח משחה או לקחת טיפות.
2. האם מותר לבקש מגוי שיניח להם.
3. והאם מותר לבקש מהגוי שימרח להם את המשחה היטב.
4. וכן מי שיש לו כאב אוזניים או דלקת האם מותר לו לשים טיפות.
5. כשאין לו את המשחה האם יכול להביא את זה מגמ"ח במקום שאין עירוב.
6. ואם צריך בדרך לעבור כביש שנחשב לרה"ר.
7. והאם מותר בכל הנ"ל לבקש מגוי להביא.
8. והאם צריך לחפש ולבקש מגוי.

[סי"ז, מ"ג סקנ"ג- נ"ד, וסקנ"ז, תהל"ד סקס"ו, ונסק"ח, ונסקק"ג, וסקקכ"ה, ניה"ל ד"ה וכן אם נפל].

ד. מי שסובל מכאבי ראש, או מגרנה חזקה.

1. האם מותר לו לקחת תרופה להרגעה.
2. והאם יועיל, או צריך, לבקש מגוי שיתן את זה לתוך פיו.
3. אם לא יכול להרדם בגלל זה האם מותר לו לקחת תרופה.
4. וכן מי שלא יכול להרדם האם מותר לו לקחת כדור שינה.
5. וכן אם מאוד חם ונכבה המזגן ולא יכול להרדם, האם יכול לבקש מגוי שידליק.
6. האם יש הבדל בין אם כשלא ישן יסבול אח"כ מכאבי ראש חזקים או לא.
7. כשלוקח כדור לכאב ראש האם מותר לו לקחת במינון יותר חזק, או כמות יותר גדולה כדי להרגיע גם כאבי בטן שיש לו.

[סי"ז, מ"ג סקנ"ג- נ"ד, וסקנ"ז, תהל"ד סקס"ו, ונסק"ח, ונסקק"ג, וסקקכ"ה, ניה"ל ד"ה וכן אם נפל].

ה. נתפס לו הגב או השריר.

1. האם מותר לו לעשות עיסוי או תירגול לשחרר אותו.

2. והאם מותר להניח על המקום בקבוק חם.
3. וכן האם מותר לשפוך מים חמים על אותו מקום לבד.
4. והאם יש חילוק בין עצמת הכאב.
5. האם יש הבדל אם ניכר שזה לצורך שחרור או שזה תנועות מצויות ושיגרתיות.
6. והאם מותר ללבוש בשבת פלטה, וכן לסדר את הגומיות לישור השינים.
7. והאם מותר לעשות הליכה כשעושה לצורך הורדת משקל או לחץ דם וכדו' או סתם לצורך בריאות.
8. והאם יש חילוק אם ניכר מצורת ההליכה שזה הליכה לא שיגרתית.
[ס"כ, וס"ל, סל"ט, סמ"ג, סמ"ד, מ"ג סקק"ל, בוטשמטם סמ"ג תניינא, והמ"ר סקכ"ט, שכ"ו ס"ו, ס"ק מג"ח שס, תו"ש שס, ומ"ר שס, מ"ג שס סק"ט, שעה"ל סק"מ].

ו. קיבל מכה והתנפח לו.
1. האם מותר ללחוץ כדי להחזיר את הנפיחות, או להניח ע"ז קרח.
2. והאם מותר למי שכואב לו הראש ללחוץ על צדדים בראש ברמה וצורה הניכרת שעושה לצורך כך, או לשפשף היטב במקום הכאב.
3. וכן האם מותר לו לקשור לצורך כך מגבת.
4. והאם מותר לאשה שסובלת מבעיות ורידים ברגלים ללבוש גרבים המיוחדות לכך.
5. וכן מי שיש לו נקע האם מותר לו ללבוש גרב אלסטית לצורך כך.
6. ומי שאין לו נקע אבל יש לו נטיה לעקם את הרגל האם מותר לו ללכת עם גרבים אלסטיות.
7. וכן מי שקיבל כביה, האם מותר לו להניח את היד בתוך הפריזר, או לרחוץ תחת זרם מים חזק, או להניח על המקום קרח, והאם יש הבדל בעוצמת הכאב.
8. וכן מי שזקוק לתרגילי ראיה, או דיבור, או נשימה, האם מותר לו לעשות גם בשבת.
[דכריס שים לו שמין בהם מפסרות ע"י תרופות, ודכריס שממנם רגילים לעשותם מבל ניכר שזה לרפואה, ס"כ, וס"ל, סל"ט, סמ"ג, סמ"ד, מ"ג סקק"ל, בוטשמטם סמ"ג תניינא, והמ"ר סקכ"ט].

ז. מי שסובל מכאב ראש.
1. האם מותר לו לשאוף טבק, או לשטוף חזק את הראש, או לעשות הליכה להרגעת כאב ראש.
2. וכן מי שסובל מצרבת האם מותר לו לאכול שקדים, או מי סודה.
3. וכן מי שמצונן האם מותר לו לערב דבש במאכל, או למצוץ לימון.
4. והאם יועיל אם יכין את המי סודה במים או שתיה לפני שבת, או בשבת
5. וכן מי שסובל מעצירות האם מותר לו לאכול גרנולה וכדו' שזיפים לעצירות.
6. והאם יש הבדל במי שבטבעו לא אוכל אף פעם את מיני המאכלים האלו.
[סל"ז, סל"ג, וסמ"ט, וסכ"ח, מג"ח סקמ"ט, מ"ג סקק"ח-ג, וסקק"מ, וסקקכ"ז, מאכל בריאים שהרגילות מפילו כשהות מינו מוכלס].

ח. מי שיש לו גירוי בעור, או פיצוצים בשפתיים.
1. האם מותר להניח על זה שמן, או משחה.
2. ומה הדין אם כבר יש לו קילופים במקומת אלו.
3. והאם שונה כאשר זה מקשה עליו את ההליכה.
4. וכן מי שיש לו פצע עם מוגלה או בלי, האם מותר להניח מעליו יוד, או משחה.
5. והאם מותר לכתחילה להניח כדי למנוע שלא יוצר פיצוצים.
6. והאם מותר להניח טלק שמעורב בו חומר מרפא, או שלא מעורב בו חומר מרפא.
7. והאם יכול להניח מעל מקום הגירוי ויזל במשך הזמן על אותו מקום.
8. והאם מותר לו באופנים אלו להניח את הרגל בתוך מים חמים הרבה זמן.
[סכ"ב, מ"ג סק"ע, שכ"ז ס"ק, מ"ג סק"ד].

ט. הולך במקום שיש מהגרים זרים רואה אחד שהתמוטט מסתפק, האם הוא יהודי או גוי.
1. באופן שלא יבחינו שמתעלם האם מותר לו להזעיק עזרה.
2. ומה הדין אם נמצא במקום סגור ומכונס, כגון מאושפז בבית חולים וברור שחלק מהמאושפזים הם נכרים, רואה אחד שזקוק לעזרה מיידית, האם מותר לו לחלל שבת, ולקרוא לאחות.
[רוב, וקבוע כמקומו, שכ"ט ס"ב, מ"ג ס"ה-ו, ביה"ל ד"ה קביעות].